

LUNDS UNIVERSITET

Centrum för teologi och religionsvetenskap

Den gudstjänstfirande församlingen i Svenska kyrkan

En analys av dess betydelse hos Fredrik Modeus,
Ragnar Persenius och Sven Thidevall

Anders Sjöstedt, 721211-2556

Vårterminen 2012

Teologi: Examensarbete för kandidatexamen

KRE X85, 15hp

Handledare: Stephan Borgehammar

Examinator: Stephan Borgehammar

Abstract

Den här uppsatsen är, som titeln anger, en analys av den gudstjänstfirande församlingen i Svenska kyrkan och dess betydelse hos teologerna Fredrik Modeus, Ragnar Persenius och Sven Thidevall. Bakgrunden till uppsatsen är att förtroendet för Svenska kyrkan fortfarande är starkt men dess betydelse har minskat för nutidsmänniskan. Medlemstrenden pekar neråt, allt färre firar gudstjänst på söndagen och de kyrkliga handlingarna minskar i antal i Svenska kyrkan. Därtill befinner sig Svenska kyrkan i en förvirring vad det gäller sin identitet. Samtidigt finns de lokala församlingarna i ett föränderligt samhälle där samhällets värderingar och rörelser påverkar och utmanar kyrkan. I denna situation behöver kyrkan finna en väg mot framtiden.

För att få en förståelse för den komplexa situation Svenska kyrkan befinner sig i målas inledningsvis i uppsatsen en bakgrundsbild bestående av tre spår – Kyrkotänkande inom Svenska kyrka under 1900-tal, definitioner av den gudstjänstfirande församlingen samt den gudstjänstfirande församlingens utmaningar i nuet.

Uppsatsens syfte och metod är att analysera vald litteratur och hur teologerna beskriver den gudstjänstfirande församlingen samt vilka konsekvenser detta får för den pastorala verksamheten. Avslutningsvis ställs frågan om man kan använda de tankar och synsätt som finns hos teologerna för att finna grunderna för en vision för Svenska kyrkans framtid.

Litteraturstudiet ger som resultat att Svenska kyrkans identitet och uppdrag finns tydligt nedtecknade i dess grunddokument. Vidare ger litteraturstudiet innehållsrika perspektiv på den gudstjänstfirande församlingen. Den pastorala verksamheten bör utformas i samklang med en omvärldsanalys samt i linje med församlingens självuppfattning och uppdrag. Endast diakonin omnämns som omistlig pastoral verksamhet för framtidens Svenska kyrka. Uppsatsens sammantagna slutsats är att det finns goda grunder som stärker en vision om en levande och engagerande Svensk kyrklig kyrka på väg mot framtiden.

Nyckelord: gudstjänstfirande församling, kyrkans identitet, Modeus, Persenius, Thidevall, pastoral verksamhet, diakoni, kyrkans utmaningar

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Metod	4
1.3 Litteratur och avgränsning	5
1.4 Disposition	5
2. Tre spår – en bakgrundsbild	7
2.1 Kyrkotänkande inom Svenska kyrka under 1900-tal	7
2.1.1 Ungkyrkorörelsen	8
2.1.2 En demokratisk folkkyrka	9
2.1.3 Folkkyrkans öppenhet	10
2.1.4 Folkkyrkans gränser	10
2.1.5 En alternativ linje	11
2.1.6 Sammanfattning	11
2.2 Definitioner av den gudstjänstfirande församlingen	12
2.2.1 Svenska kyrkans identitet	12
2.2.2 Församlingsinstruktionerna enligt Thidevall	13
2.2.3 Kyrkoordningens församlingsbegrepp enligt Thidevall	15
2.2.4 Sammanfattning	16
2.3 Den gudstjänstfirande församlingens utmaningar i nuet	17
2.3.1 Svenska kyrkans identitet utmanar	18
2.3.2 Utträden som utmanar	19
2.3.3 Olika miljöer utmanar	20
2.3.4 Ungdomarna utmanar	20
2.3.5 De utsatta utmanar	21
2.3.6 Meningen med livet utmanar	22
2.3.7 Sammanfattning	23
3. Modeus, Persenius och Thidevall: en presentation	24
3.1 Modeus – Mod att vara kyrka	24
3.2 Persenius – Nådens budbärare	24
3.3 Thidevall – Folkkyrkans tid	25
3.4 Några jämförande tankar författarna emellan	26
4. Fredrik Modeus: Gemenskap och delaktighet i praktiken	27
4.1 Gudsfolkets teologi	28
4.2 Gemenskapens teologi	29
4.3 Liturgisk teologi	30
4.4 Minoritetens teologi	31
4.5 Om gudstjänst och delaktighet i praktiken	31
4.6 Visionen om en synlig, kroppslig och sårbar kyrka	32
4.7 Allt för världens skull	34
4.8 Sammanfattande diskussion	34
5. Ragnar Persenius: En sakramental folkkyrkosyn	36
5.1 Kyrkan som gemenskap och nådemedel	36
5.2 Den sakramentala kyrkan	36
5.3 Öppenheten och uppdraget	37

5.4	Kyrkans identitet	37
5.5	Nya förutsättningar för kyrkans identitet	39
5.6	Kyrkans utmaningar	40
5.7	Sammanfattande diskussion	41
6.	Sven Thidevall: En samtidsanalys som blickar mot framtiden	43
6.1	Tre diskurser – tre färdriktningar	44
6.2	Alla och öppenheten	45
6.3	Kyrkans förändringsbenägenhet	45
6.4	Församlingarnas uppdrag i världen	47
6.4.1	Gudstjänsten	47
6.4.2	Undervisningen	48
6.4.3	Diakoni	49
6.4.4	Mission	49
6.5	Nätverksförsamlingen utmanar	51
6.6	Sammanfattande diskussion	51
7.	Sammanfattande slutdiskussion	54
7.1	Svenska kyrkans identitet	54
7.2	Den gudstjänstfirande församlingen	55
7.3	Den pastorala verksamheten	57
8.	Käll- och litteraturförteckning	58
8.1	Tryckt material	58
8.2	Elektroniskt material	58

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Åren runt 1900 befann sig Svenska kyrkan i kris. Många slutade räkna med Svenska kyrkan. Allt färre döptes och allt färre firade gudstjänst. Kyrkans egna företrädare såg krisen men genom de förnyelserörelser som växte fram började en framtidstro gry. Förtroendet för Svenska kyrkan återvanns genom det så kallade folkkyrkoprogrammet. Kyrkans längtan efter kontakt med de många människorna kännetecknar en av de stora orsakerna till denna förnyelse.

Idag befinner sig Svenska kyrkan i en liknande situation. Tiderna har återigen förändrats. Förtroendet för kyrkans finns där men dess betydelse för nutidsmänniskan har minskat. Allt färre döps, färre konfirmeras och firar gudstjänst. Förvirringen kring kyrkans identitet är påtaglig. Teologin spretar samtidigt som debatten och samtalen går heta kring Svenska kyrkans identitet. De lokala församlingarna är insatta i ett sammanhang av stora samhälliga förändringar och behöver finna en väg framåt.

Frågan om Svenska kyrkans identitet engagerar. Frågan engagerar mig som präst i Svenska kyrkan, frågan engagerar de aktiva medlemmarna såväl som mina grannar som stundtals hoppas att kyrkan ska kunna engagera dem. Min upplevelse är att Svenska kyrkan står i ett vägskafl. Ska vi acceptera sakernas tillstånd eller bör vi försöka utveckla Svenska kyrkan till en engagerande folkrörelse? Är det möjligt att Svenska kyrkan kan finna en tydlig identitet och se sitt tydliga uppdrag i vårt nutida föränderliga samhälle? Frågorna är många och viktiga. Studiet kring Svenska kyrkan och dess identitet är viktig. Viktigt såtillvida att en välgrundad identitet ger goda förutsättningar att vara kyrka där Guds godhet, kärlek och nåd får lysa upp livet för människor.

1.2 Metod

Studiet och litteraturen kring Svenska kyrkans identitet har gett insikten att det är ett stort område att forska i och således behöver detta studium begränsas. Författaren väljer därför att analysera tre nutida teologers syn på Svenska kyrkan och dess identitet. Således är denna uppsats ett litteraturstudium och en analys av teologernas böcker.

De två huvudfrågor till litteraturen är;

Hur beskrivs den gudstjänstfirande församlingen av teologerna?

Vilka konsekvenser får detta för den pastorala verksamheten?

Till den avslutande diskussion har valet gjorts att fokusera på frågan;

Kan man använda de tankar och synsätt som finns hos teologerna för att finna grunderna för en vision för Svenska kyrkans framtid?

1.3 Litteratur och avgränsning

Uppsatsen vilar på en studie av tre teologer inom Svenska kyrkan. För att uppsatsen inte ska spreta för mycket inom ämnet har valet gjorts av tre teologer som står relativt nära varandra i sin teologi kring kyrkans identitet. Vid närmare granskning finns det ändå tydliga skillnader författarna emellan. Dessa tydliga skillnader kommer ge analysen olika perspektiv. Förhoppningen är att skillnaderna teologerna emellan ger en tillfredsställande bredd och samtidigt ett djupare perspektiv av Svenska Kyrkans identitet, den gudstjänstfirande församlingen och hur detta påverkar den pastorala verksamheten.

De författare och tillika teologer som valts är präst och doktorand i teologi Fredrik Modeus, biskop och teologie doktor Ragnar Persenius samt biskop emeritus och teologie doktor Sven Thidevall. En närmare beskrivning av teologerna och deras böcker kommer i en presentation innan litteraturstudiet inleds, se kapitel 3. Som nämndes ovan finns det en stor mängd litteratur och forskning kring kyrkans identitet, kyrkosyn och den gudstjänstfirande församlingen. Författaren har dock ej funnit någon som angripit ämnet och tagit sig an de teologer ur det perspektiv som valts i denna uppsats.

1.4 Disposition

Inom Svenska kyrkan pågår sedan ca 100 år tillbaka en inomkyrklig debatt om kyrkans identitet. Därav ges inledningsvis en kortfattad historisk bild av Svenskt kyrkotänk under 1900-talet, se kapitel 2.1. I samma debatt finns det också oliktankande kring vad den gudstjänstfirande församlingen är. Med anledning av detta oliktankande görs vidare en kortfattad definition av den gudstjänstfirande församlingen, se kapitel 2.2. Samtidigt som Svenska kyrkan arbetar med sin identitet och försöker finna en väg mot framtiden befinner sig kyrkan i ett föränderligt samhälle. Det föränderliga samhällets värderingar och rörelser påverkar och utmanar kyrkan. Dessa utmaningar är därför relevanta att bära med in i litteraturstudiet. Därav målas några korta drag av de värderingar och rörelser som präglar samhället och hur dessa utmanar kyrkan i kapitel 2.3. Dessa tre spår – Svenskt kyrkotänk under 1900-tal, definitioner av den gudstjänstfirande församlingen samt den gudstjänstfirande församlingens utmaningar i nuet – får utgöra en bakgrundsbild i kapitel 2. Därefter kommer en kort presentation av författarna och deras böcker i kapitel 3. Litteraturstudiet utifrån de valda teologernas litteratur kommer i kapitel 4-6. Slutdiskussionen i kapitel 7 är uppdelad

i tre kapitel vilka benämns med Svenska kyrkans identitet (kapitel 7.1), Den gudstjänstfirande församlingen (kapitel 7.2) och Pastoral verksamhet (kapitel 7.3).

2. Tre spår – en bakgrundsbild

De tre spår som nedan redovisas är tänkta som en bakgrundsbild som med fördel kan bäras med in i litteraturstudiet. Det första spåret behandlar svenskt kyrkotänk under 1900-tal. Här ges en historisk situationsbeskrivning av vad som påverkat Svenska kyrkan fram till idag. Det andra spåret tar upp de olika definitioner som finns av den gudstjänstfirande församlingen i Svenska kyrkan. Det tredje spåret utgår från Jonas Bromanders bok *Svenska kyrkans medlemmar* som bygger på den enkätundersökning som genomförts år 2010 på uppdrag av Svenska kyrkan. Bromanders bok redovisar en utmanande analys av det insamlade enkätmaterialen från drygt 10700 medlemmar i Svenska kyrkan¹. Dessa tre spår ger tillsammans en bakgrundsbild och en beskrivning av den komplexa situation som Svenska kyrkan befinner sig i.

2.1 Kyrkotänkande inom Svenska kyrkan under 1900-tal

Nedan ges en kortfattat skiss av hur några framträdande teologer resonerat under 1900-talet då det gäller svensk kyrkoteologi. Syftet är att denna skiss ska ge en bakgrund till den situation som kyrkan befinner sig i idag. Modeus menar att den gudstjänstfirande församlingen har spelat en undanskymd roll i det teologiska samtalet under denna tid. Kanske har den tagits för given? Eller så har de inflytelserika teologerna bara ansett att andra teman varit viktigare att samtala kring. Mycket vidsynt menar Modeus att teologernas bidrag varit givande men att deras inflytande samtidigt bidragit till att den gudstjänstfirande församlingen hamnat i bakgrunden.²

Krisen i Svenska kyrkan var vid sekelskiftet 1900 djupgående. Många hade slutat räkna med kyrkan, allt färre barn döptes och allt färre firade gudstjänst. Kyrkans ställning i samhället försvagades samtidigt som samhället förändrades. Mitt i denna genomgripande kris sker det till synes omöjliga. Kyrkan genomgår en förnyelse och ett nytt begrepp växer fram, folkkyrkan. Folkkyrkotanken blev tidens lösning för att möta den nya tidens utmaningar.³

Vid reformationen underströks att kyrkan i Sverige omfattade hela Sveriges folk. Statskyrkotanken byggde på enheten av kyrka och samhälle. Längre var detta en självklarhet men under 1800-talet började detta luckras upp och vid sekelskiftet blev folkkyrkobegreppet mer allmänt använt. Den nya tidens utmaningar behövde ett nytt sätt att tänka kyrka.⁴ I Sverige hade både den samhällseliga bilden och den religiösa bilden förändrats så mycket att folkkyrkotanken inte bara utformades som en kontrast till statskyrkomodellen, utan också som ett alternativ till den framväxande frikyrkliga församlingssynen. Frikyrkorörelsen förenades i en vision av att vilja

1 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 12.

2 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 23.

3 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 88.

4 Persenius, *Nådens budbärare*, 12.

återskapa den nytestamentliga församlingens gemenskap i Apostlagärningarna.⁵

2.1.1 Ungkyrkorörelsen

Ungkyrkorörelsen växte fram under början av 1900-talet och fick en stor påverkan av folkkyrkoteologin. Rörelsens födelse var vid studentmötet i Huskvarna 1907 där två av förgrundsgestalterna J.A. Eklund och Einar Billing, framförde sina tankar om folkkyrkan.⁶ Denna rörelse genomförde 1909-1911 evangeliserande korståg till församlingarna under parollen ”Sveriges folk – ett Guds folk”.⁷

Biskop J.A. Eklund utformade sin kyrkosyn främst i polemik mot frikyrkornas vision om en troendeförsamling. Eklunds tes var att varje församling ”är fri att organisera sig på det sätt som bäst tjänar syftet att förkunna evangeliet”.⁸ Hans församlingssyn utgick främst från gudsfolkstanken i Gamla Testamentet där varje folk får sin unika kallelse och därför inte behöver kopiera den nytestamentliga församlingens gemenskap.

Eklund hade också ett drag av nationalromantik inblandad i sin kyrkosyn och drömde sig tillbaka till enhetskulturen under 1600-talet. Wikström menar att Eklund ”hävdade att relationen mellan det svenska folket och Svenska kyrkan var så intim, att det egentligen inte gick att höra till folket utan att höra till kyrkan”.⁹

Ungkyrkorörelsen hade också en annan linje som representerades av biskop Billing. Liksom Eklund formulerar Billing sin teologi om kyrkan i polemik mot frikyrkorörelsen. Billing menar att kyrkan inte kan veta vem som är en sann kristen och därmed ifrågasätter han frikyrkans troendegemenskap skarpt.¹⁰ Kyrkan, anser Billing, är därmed osynlig men blir synlig genom Ordets förkunnelse och det är därmed Guds ord som grundlägger kyrkan.¹¹

Folkkyrkan enligt Billing står för ”den erbjudna nåden” medan frikyrkan står för ”den mottagna nåden”.¹² Folket i kyrkan är den mottagande part som Gud genom sin kyrka erbjuder sin nåd, som Wikström kallar ”den erbjudna nådens folkkyrka”.¹³

I Eklunds kyrkosyn stod kollektivet i centrum medan Billing sätter individen i centrum i sin kyrkosyn. För Billing finns kyrkan ”till för att Guds nåd ska kunna möta människan, vilket allra

5 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 59.

6 Ibid, sid 59.

7 *Nationalencyklopedin*, 51. Ungkyrkorörelsen var en nationell väckelserörelse inom Svenska kyrkan som från början utgick från Sveriges kristliga studentrörelse. Ledare och idegivare var tre blivande biskopar i Svenska kyrkan: teologen Einar Billing, psalmdiktaren J.A. Eklund och Sigtuna stiftelsens grundare Manfred Björkqvist. Ungkyrkorörelsen bidrog till att en framtidstro skapades i Svenska kyrkan.

8 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, sid 61.

9 Ibid, sid 62.

10 Ibid, sid 63.

11 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, sid 63 samt Modeus, *Mod att vara kyrka*, sid 25.

12 Modeus, *Mod att vara kyrka*, sid 25.

13 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 63.

tydligast manifesterar sig i barndopet”.¹⁴ Billing är också tydlig med att det är Gud som är kyrkans subjekt medan människan är objektet som Gud riktar sig mot. Värt att notera är att hos Eklund är människan (folket) subjekt.¹⁵

Ytterligare ett uttryck som förknippas med Billings kyrkoteologi är ”Syndernas förlåtelse till Sveriges folk”.¹⁶ Billings vision handlar om att alla ska med, alla människor ska erbjudas syndernas förlåtelse. Vi kan ana ett stort hjärta hos Billing för det svenska folket. Folkkyrkan har en missionerande uppgift att göra det möjligt för så många som möjligt att ta emot Guds nåd.¹⁷

2.1.2 En demokratisk folkkyrka

På 1950-talet växte det socialietiska arbetet fram i Svenska kyrkan. Målsättning var likt Billing att nå ut till alla människor med evangeliet. Men nu möter vi en annan typ av folkkyrka. Man ville utveckla kyrkan i en ”mer demokratisk och samhällstillvänd riktning”.¹⁸ Karl- Manfred Olsson anställdes av den socialietiska delegationen och därigenom kom hans folkkyrkosyn att prägla delegationens arbete. Hans strävan var att fler medlemmar skulle få göra sin röst hörd oberoende av engagemang, en demokratisk folkkyrka. Olsson var kritisk mot att församlingens kärna var trångsynta och hade mindre att tillföra än de som var inte var engagerade.¹⁹ Olsson kritiserar också Billing på en rad punkter. Han ville ta ”de vanliga människorna” mer på allvar och ge dem utrymme.²⁰ I likhet med Eklund tänker han att hela folket är subjekt i kyrkan och detta ska ske genom att alla ska beredas plats i beslutsfattandet. Både engagerade och icke engagerade medlemmar skulle ta aktiv del i beslutsfattandet. Kyrkopolitiken skulle alltså vara en sorts evangelisation och mission.²¹ ”Genom att ge de sekulariserade en roll skulle folkkyrkan både på ett realistiskt sätt bli förankrad i folket och tillföras dess inflytande, vilket var avgörande för Svenska kyrkans identitet.”²²

Sammanfattningsvis kan sägas att när Olsson talar om kyrkan är det som organisation och institution och inte som gudstjänstfirande församling. I Olssons teologi är inte prästens roll, sakramenten, kyrkorummet och gudstjänsten särskilt viktiga. Persenius sammanfattar konsekvensen av Olssons kyrkosyn: ”I konsekvens härmed tappar nådemedel, kyrkans vigningstjänst och gudstjänstfirande folk i betydelse.”²³

14 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 63.

15 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 63, samt Modeus, *Mod att vara kyrka*, 25.

16 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 65.

17 Ibid, 66.

18 Ibid, 74.

19 Ibid, 75.

20 Persenius, *Nådens budbärare*, 35.

21 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 77.

22 Persenius, *Nådens budbärare*, 35.

23 Ibid, 35.

2.1.3 Folkkyrkans öppenhet

Några biskopar i svenska kyrkan som kan lyftas fram som exempel på att ha försvarat den öppna folkkyrkan är Arvid Runestam, Arne Palmqvist och Bengt Wadensjö.

Den billingska tanken att inga andra gränser får sättas runt församlingen och kyrkan än socknens och landets gränser, är den profilfråga som Runestam hävdar. Folkkyrkans organisation kunde ses som en direkt följd av evangeliet. Vidare hävdade han en tydlig skillnad mellan den osynliga och synliga kyrkan, och att den synliga kyrkan var redskapet för evangeliets förkunnelse.²⁴

Palmqvist är tydlig med att kyrkan är skapad av Guds ord och av sakramentsförvaltningen och inte av individer som kommer samman. ”Kyrkan finns till för att evangeliet om Guds villkorlösa kärlek skall kunna förkunnas, och då kan inte dopet vara ett villkor för medlemskap.”²⁵ Då dopet är en gåva kan det inte vara ett krav för kyrkotillhörighet eller villkor av något slag.

Wadensjö driver en linje där han vill undvika elitismen inom kyrkan: ”Religiös elitism är farligare än förflockning.”²⁶ Även här kan vi se polemik mot frikyrkorörelsen och den troendes gemenskap. Den så kallade elitismen strider mot kyrkans väsen hävdar Wadensjö. Vidare menar Wadensjö att folkkyrkotanken är äldre än unglyrkorörelsen och han finner den bibliska motiveringen för folkkyrkan i skapelse-berättelsen. Löftena i dessa texter är riktade till alla och är inte exklusivt riktade till vissa.²⁷

Kyrkan har en förmedlande uppgift vilket innebär att kyrkan ska ”bära fram Guds ord till folket och folkets längtan och tro till Gud”.²⁸ Dessa ord för tankarna till en slags ställföreträdande gudstjänst där relationen mellan Gud och Hans folk förverkligas. Utifrån detta blir det tydligt att Wadensjö förespråkar en sakramental kyrkosyn där sakramenten är grundläggande och inte församlingsgränserna. Han menar således att folkkyrkan inte grundar sig på folket, eller folkets anslutning till kyrkan, utan på att Gud kommer till sitt folk.²⁹

2.1.4 Folkkyrkans gränser

Thomas Ekstrand lyfter fram ytterligare ett perspektiv på Svenska kyrkans identitet som folkkyrka i boken *Folkkyrkans gränser*. I bokens avslutning ger författaren en skiss över sin egen kyrkoteologi. Så här skriver Ekstrand: ”Att vara kristen handlar om att försöka leva rättfärdigt och samtidigt acceptera att det inte alltid går som man tänkt sig, och därför vara beredd att försonas med

24 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 87.

25 Ibid, 87.

26 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 88 samt Wadensjö, *Jag tror på folkkyrkan*, 9.

27 Vikström, *Folkkyrka i en postmodern tid*, 88-89.

28 Ibid, 88.

29 Ibid, 89.

medmänniskor och med Gud.”³⁰ Här lyfter Ekstrand fram två centrum. Dels ett centrum runt rättfärdiga relationer och dels ett centrum runt försoningen mellan människor och mellan Gud och människa. Kyrkan som organisation blir här endast ett redskap för försoning. Modeus sammanfattar Ekstrand väl med orden: ”Synlig blir kyrkan när människor arbetar för och lever i rättfärdiga relationer och där människor erbjuds och erbjuder försoning.”³¹

Avslutningsvis anknyter Ekstrand till kyrkan som en nådesinstitution och det han kallar för den tjänsteinriktade folkkyrkotanken. ”Nådesinstitutionensperspektivet står för kyrkoinstitutionens uppgift att förkunna försoningen, och tjänsteperspektivet betonar arbetet för ett gott liv åt människorna.”³² Ekstrands kyrkosyn blir således att kyrkan är en nådesinstitution som förkunnar försoning och ger ett gott liv åt människorna.

2.1.5 En alternativ linje

Till denna huvudlinje som redogjorts för ovan finns också exempel på en alternativ linje där den gudstjänstfirande församlingen fått en mer central plats.

Ett förnyat intresse för kyrkan som byggnad och för gudstjänsten uppstod i den äldre folkkyrkligheten. Den högkyrkliga kyrkoherden i Osby Gunnar Rosendal pekade på kyrkans ämbete och den apostoliska successionen som kriterium för ett rätt ämbete. Vidare pekade Rosendal på den gudstjänstfirande menigheten som konstitutiv för kyrkan. Han menade att de gudstjänstfirande är Gudsfolket.³³

Hos biskop Bo Giertz märks det folkkyrkliga arvet aningen tydligare. Han skrev flera böcker som kom att påverka människor där han tar sin utgångspunkt i kyrkobyggnadens betydelse.³⁴ På senare år finns det många intressanta exempel på kyrkor där gudstjänsten och den gudstjänstfirande församlingen är centrum. Exempel på detta är; Klara kyrka i Stockholm, Furulundskyrkan i Partille, Allhelgonamässan i Stockholm och Helgeandskyrkan i Lund.

2.1.6 Sammanfattning

Den gudstjänstfirande församlingen har spelat en undanskynd roll i Svenska kyrkans liv. Anledningarna till detta är säkert många. En av anledningarna är att många framträdande teologer under 1900-talet valt att låta teologin ha andra centrum. Tydligt är också att frikyrkorörelsens framväxt har kommit att påverka teologernas kyrkoteologi. Vi kan tydligt se att en del av kyrkoteologin formats i polemik direkt gentemot frikyrkan. Utgångspunkten var också den kris

30 Ekstrand, *Folkkyrkans gränser*, 142.

31 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 37.

32 Ekstrand, *Folkkyrkans gränser*, 144.

33 Persenius, *Nådens budbärare*, 27.

34 *Ibid*, 27.

Svenska kyrkan stod i runt sekelskiftet. I spåren av denna kris finns en identitets förvirring. Sökandet efter identitet mynnade främst ut i samtalet kring folkkyrkan och hur den ska uppfattas. Mitt i detta samtal tappades den gudstjänstfirande församlingen bort.

2.2 Definitioner av den gudstjänstfirande församlingen

En viktig fråga att ställa är; vad menar vi när vi pratar om en församling? En del kanske tycker att frågan är onödig för alla vet väl vad en församling är? Men är det så självklart vad en församling är? Under en tid har församlingsbegreppet genomgått en stor förändring. En anledning är att Svenska kyrkan är osäker på sin egen identitet. Då identitetsfrågan utgör en grundläggande förståelse av vem kyrkan är, är denna fråga av yttersta vikt att samtala kring. Låter vi bli att samtala om kyrkans identitet leder det till osäkerhet hos alla berörda parter. Nedan skissas några olika sätt att tänka kring vad som definierar församlingen samt exempel på att tänka kring ”vilka” som utgör den gudstjänstfirande församlingen.

2.2.1 Svenska kyrkans identitet

Tre teologer – Eckerdal, Gerhardsson och Persson – fick i uppdrag av Svenska kyrkans centralstyrelse att göra en beskrivning av Svenska kyrkans identitet. Rapporten heter *Vad står Svenska kyrkan för?*. Rapporten ger en utförlig beskrivning av Svenska kyrkans utveckling under de sista decennierna av 1900-talet samt ”om vad Svenska kyrkan står för och måste stå för, om hon skall förbli vad hon har varit.”³⁵.

Eckerdal, Gerhardsson och Persson är noga med att poängtera att de inte letar efter det som skiljer från andra kyrkosamfund utan att de istället vill finna det som konstituerar kyrkans identitet och är oförändrat år från år. ”Då frågar man istället efter vad som måste föreligga för att den i olika situationer och under växlande villkor skall förbli ”densamma”, det som kyrkan var från begynnelsen.”³⁶ Således menar de att kyrkans identitet inte ligger i de yttre formerna som kyrkans organisation eller gudstjänstliv. De yttre formerna är självklara men föränderliga.

Eckerdal, Gerhardsson och Persson lyfter fram den sjunde artikeln i Augsburgska bekännelsen ”Men kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas”.³⁷ De hävdar vidare att denna text ofta felciteras. Det som oftast poängteras är förkunnelsen av evangeliet och förvaltandet av sakramenten. Samtidigt som man glömmer att ”kyrkan är de heligas samfund”. Resultatet blir att ämbetet prioriteras medan församlingens gemenskap blir sekundärt. Eckerdal, Gerhardsson och Persson hävdar att: ”det som

35 Eckerdal, Gerhardsson och Persson, *Vad står Svenska kyrkan för?*, 17.

36 Eckerdal, Gerhardsson och Persson, *Vad står Svenska kyrkan för?*, 18.

37 *Svenska kyrkans bekännelseskriterier*, se Augsburgskabekännelsen artikel sju, ”Om kyrkan”.

artikeln beskriver, när den talar om Kristi kyrka är den gudstjänstfirande församlingen. Det är den som utgör den primära gestaltningen av vad ”kyrka” är.”³⁸

Vidare anser de att språkbruket ibland förvirrar, då vi behöver använda två ord – kyrka och församling – för att återge det ursprungliga och enda ordet, ekklesia.

De poängterar vidare att kyrkan blir synligt först när gudstjänsten firas. Det är när de troende samlas som man verkligen ser vad ekklesia, ”kyrka”, är.³⁹ ”Det var när Guds folk samlades, som Guds ekklesia ('folkförsamling') tog gestalt. För denna samling - som samtidigt också utgör en sändning - har vi myntat termen gudstjänst.”⁴⁰ Samtidigt som Guds folk är ett och samma folk så betecknar det också konkreta grupper på olika platser som har det gemensamt, att ”de åkallar Herrens Jesu namn”.⁴¹ Vidare menar de att det är i gudstjänstens sammanhang som Bibeln kommer i sin funktion. Det är i gudstjänsten som kristen tro utformas:

Det är i gudstjänsten som man då – såväl som nu – utlägger och tolkar de heliga skrifterna. Det är där man utformar de mest primära och grundläggande uttrycken för kristen tro: bönen, tacksägelsen, lovsången, bekännelsen.⁴²

Eckerdal, Gerhardsson och Persson vill också understryka att kyrkans liv inte begränsar sig till enbart kyrkobyggnaden trots ovannämnda fokus på gudstjänsten. De hävdar att gudstjänsten samtidigt är ett uttryck för en gemenskap som omfattar vardagens liv. I gudstjänstens möte med Gud formas en livsstil som smittar av sig och som attraherar andra att vilja upptäcka evangeliet vilket de troende lever av.⁴³

2.2.2 Församlingsinstruktionerna enligt Thidevall

I Thidevalls bok *Folkkyrkans tid* ger han sin analys av hur församlingarna definierar den gudstjänstfirande församlingen. Thidevalls bok återkommer även senare i litteraturstudiet men då utifrån ett annat perspektiv.

När Thidevall låter församlingsinstruktionerna ge oss svar på frågan vad en församling är så finner han många olika beskrivningar. Liksom föregående författare börjar Thidevall i det ord som församling kommer ur, det grekiska ordet ekklesia, vilket betyder kyrka, församling, folkförsamling. Sedan 1500-talet syftar ordet församling både på gudstjänstgemenskapen och dess

38 Eckerdal, Gerhardsson och Persson, *Vad står Svenska kyrkan för?*, 94.

39 Ibid, 146-147.

40 Ibid, 147.

41 Ibid, 147.

42 Ibid, 147.

43 Ibid, 148.

geografiska område. Den grundstruktur som präglat alla Europas folkkyrkor liksom Svenska kyrkan är territoralförsamlingen. Församlingarna delades upp i geografiska gränser.

Från 1000-talet och ett par sekel framåt växte församlingarna fram och de hade tre gemensamma drag. För det första var territoralförsamlingen ett sätt att organisera den gudstjänstfirande församlingen så att gudstjänst kunde hållas. För att kunna genomföra detta krävdes kyrkobyggnad och präst, vilket är det andra gemensamma draget. Det tredje gemensamma draget är att man hade ett lokalt självsstyre och självförvaltning.⁴⁴ De människor som samlades i sockenkyrkan kring Ordet och sakramenten var traditionellt de människor som var församlingen. I princip alla människor som bodde inom sockenkyrkans geografiska gräns var de som samlades till gudstjänst. Denna kyrkliga sed som påbörjats i och med att landet kristnades bröts under 1800-talets senare del. Fram till dess hade den gudstjänstfirande församlingen varit det samma som territoralförsamlingen.⁴⁵ Från ett historiskt perspektiv och sammanfattar Thidevall församlingsbegreppet på följande sätt;

Församlingen som en gudstjänstfirande gemenskap har rötter ända tillbaka till den första kristna församlingen i Jerusalem. Hos oss kom församlingen som gudstjänstfirande gemenskap samtidigt med landets kristnande. Den fördes vidare i det moderna folkörelsetänkandet och föreningslivet. Den territoriella indelningen har sina rötter i medeltiden, men förstärktes kraftigt när den moderna kommunkyrkan skapades 1862.⁴⁶

Hur ser församlingarna på sig själva idag enligt församlingsinstruktionerna? Thidevalls genomläsning av instruktionerna visar på en ny beskrivning. Han menar att församlingarna varken beskriver sig som den gudstjänstfirande församlingen eller territoralförsamlingen, utan mer som en organisation eller institution. Således har den en traditionella beskrivningen förlorat sin betydelse. Den beskrivning som framträder alltmer är att församlingen hålls samman snarare genom sin organisation än genom den gemensamma gudstjänsten eller territoriet.⁴⁷

Församlingen är ofta en liten grupp människor som beskrivs som organisationen. Det är genom organisationen som saker och ting sker, exempelvis gudstjänst. Då församling beskrivs som institution är det oftast de anställda och förtroendevalda som organiserar och får verksamheterna att löpa. Samtidigt ser de församlingsanställda ofta församlingsborna som sitt arbetsfält.⁴⁸

Genom församlingsinstruktionerna kan Thidevall urskilja flera olika församlingsgrupper

44 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 162.

45 Ibid, 162.

46 Ibid, 163.

47 Ibid, 170.

48 Ibid, 171.

inom en och samma församling. Det vanligaste svaret är att församlingen är församlingsborna vilket då innefattar samma människor som bor inom det geografiska området eller territorialförsamlingen. Ett andra svar på betydelsen församling är medlemmarna i Svenska kyrkan som bor inom församlingens gränser. Deras medlemskap ger dem rösträtt i kyrkoval och de är också med och bidrar till församlingens försörjning.⁴⁹

Vidare tar Thidevall upp den grupp människor som är ”förrättningsförsamling”. Denna gudstjänstfirande grupp möts huvudsakligen endast i samband med dop, vigsel och begravning. I sin tur kompliceras detta av att dessa högtider inte alltid firas i hemförsamlingen.

Förrättningsförsamlingen behöver således inte vara detsamma som territorialförsamlingen.

”Hjärtats församling” kan vara någon annan församling. Till gudstjänsten på söndagförmiddagen samlas en ”gudstjänstfirande församlingsgrupp”. Ofta kan denna grupp vara bosatta i territorialförsamlingen men det kan också vara tillresta som har sin hjärtatsförsamling i denna församling.

På söndagskvällarna finns det ofta en ”nätverksbaserad gudstjänstmenighet”. I denna församling förenas människor till gemenskap beroende på att man finner en gemenskap i den särskilda mässan som firas på söndagskvällarna. Till dessa olika församlingsgrupper kan vi också tillägga ”musik-församlingen” som samlas till konserter och musikgudstjänster.⁵⁰

Utifrån denna bild som Thidevall utläst ur församlingsinstruktionerna ser vi att de olika gudstjänstgemenskaperna som finns inte längre förenas av gudstjänsten eller territoriet. Thidevall menar att det är ”istället kyrkobyggnaderna, de anställda och användandet av territorialförsamlingens resurser som förenar dem”.⁵¹ Organisationen församlingen blir det som förenar de olika församlingsgrupperna och människorna.

2.2.3 Kyrkoordningens församlingsbegrepp enligt Thidevall

I Kyrkoordningen finns flera olika församlingsbegrepp. Thidevall redovisar tre olika synsätt på församlingen i kyrkoordningen.

I likhet med Eckerdal, Gerhardsson och Persson lyfter också Thidevall fram Augsburgska bekännelsen där det står i sjunde artikeln om ”de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt utdelas”.⁵² När Thidevall tolkar denna artikel menar han att detta ger oss en grundläggande förståelse för församlingen i en evangelisk-luthersk kyrka. Han menar att gudstjänsten är utgångspunkten och platsen där Kristus förkunnas och dop och nattvard firas.⁵³

49 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 171-172.

50 Ibid, 172.

51 Ibid, 173.

52 *Svenska kyrkans bekännelseskriter*, 59. Augsburgskabekännelsen artikel sju, ”Om kyrkan”

53 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 173.

Synsättet där församlingen i första hand är en gudstjänstfirande församlingen återkommer i Kyrkoordningens inledning till åttonde avdelningen.

Församlingen är den grundläggande enheten inom Svenska kyrkan, eftersom det är där människor lever, evangelium förkunnas och sakramenten delas ut. Utan gudstjänsterna och gudstjänstgemenskapen finns ingen församling.⁵⁴

Samlingen äger rum runt Ordet och sakramenten. Denna samling sker i gudstjänstens gemenskap som är församlingen. Detta är det första synsättet vi finner i Kyrkoordningen.⁵⁵

Det andra synsättet enligt Kyrkoordningen är territoriet vilket definierar församlingen.⁵⁶ Församlingen kan också, enligt Kyrkoordningen, vara ett lokalt pastoralt område.⁵⁷ Gudstjänsten respektive territoriet är två församlingsbegrepp i Kyrkoordningen. Det tredje begreppet i Kyrkoordningen som Thidevall tar upp kallar han en praktisk-teologisk församlingssyn. Enligt Kyrkoordningen finns tre kriterier för att en församling ska få vara församling i Svenska kyrkan.

1. I församlingen firas en huvudgudstjänst varje söndag och annan kyrklig helgdag eller åtminstone en gudstjänst varje vecka.
2. I församlingen finns minst ett kyrkorum invigt i Svenska kyrkans ordning.
3. I församlingen finns människor som tar ansvar för att församlingens huvuduppgifter blir utförda och som är beredda att åta sig förtroendeuppdrag.⁵⁸

Till varje kyrka ska det också finnas präst.⁵⁹ Sammanfattningsvis innebär dessa tre kriterier att församlingen ska ha en gudstjänstgemenskap, en kyrka och en styrelse för att få kalla sig församling. Thidevall anser att ”Här finns en robust teologi med direkt praktisk betydelse för församlingsindelningen. Om det finns en hård kärna i Svenska kyrkans församlingssyn, så är det denna.”⁶⁰

54 *Kyrkoordningen*, Åttonde avdelningen, inledningen.

55 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 173.

56 *Kyrkoordningen*, Andra avdelningen, inledningen.

57 *Kyrkoordningen*, 2 kapitlet, 1 §.

58 *Kyrkoordningen*, 37 kapitlet, 2§.

59 *Kyrkoordningen*, 2 kapitlet, 5§. I Kyrkoordningen står det egentligen att det ska finnas en ”kyrkoherde” för varje församling.

60 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 174.

2.2.4 Sammanfattning

De tre teologerna – Eckerdal, Gerhardsson och Persson – samt Thidevall är rörande överens om vad som konstituerar en gudstjänstfirande församling. De utgår från och sammanfattar den gudstjänstfirande församlingen utifrån Augsburgskabännelsens sjunde artikel och poängterar att förkunnelsen av evangeliet och förvaltandet av sakramenten inte kan skiljas från kyrkan som gemenskap. Ett centralt begrepp som också tas upp är ”ekklesia” som betyder kyrka, församling och de som samlas. Således menar dessa författare att den gudstjänstfirande församlingen är de människor som samlas till gudstjänst runt Ordets förkunnelse och dop och nattvard firas. Enligt Kyrkoordningen kan vi finna tre församlingsbegrepp. För det första är det samlingen som äger rum runt Ordet och sakramenten. Denna samling sker gudstjänstgemenskapen, vilket är församlingen. För det andra är det ett territoriell område, som benämns som församling. För det tredje behöver en församling enligt Kyrkoordningen uppfylla tre kriterier. Dessa kriterier innefattar att man ska ha en gudstjänstgemenskap, en kyrka och en styrelse.

Intressant är att det samtidigt verkar finnas en förskjutning i hur de lokala församlingarna definierar sig som församling enligt Thidevalls läsning av församlingsinstruktionerna i Stockholms stift. Den beskrivningen som framträder i församlingsinstruktionerna är att församlingen hålls samman genom sin organisation. Organisationen är oftast en liten grupp människor genom vilka saker och ting sker, som exempelvis gudstjänst. Således har den traditionella beskrivningen av församlingen tappat i betydelse i den lokala församlingen.

2.3 Den gudstjänstfirande församlingens utmaningar i nuet

Samhället vi lever i genomgår många och stora förändringar och dessa letar sig in i våra tankar och värderingar som i sin tur tar sig konsekvenser i hur vi väljer att leva våra liv. En gång i tiden var Svenska kyrkan en självklar mötesplats för människor. Kyrkan stod mitt i byn, både bokstavligen men också som den naturliga samlingsplatsen. På flera sätt har kyrkans roll i det svenska samhället tunnats ur. Kyrkans uppdrag har alltid handlat om att vara en mötesplats mellan himmel och jord. Men samhällets snabba förändringar blir utmaningar för kyrkan. Då kyrkan behöver arbeta på delvis nya sätt och finna nya former för att möta nutidens behov.

Den förändrade relationen mellan kyrka och stat har inomkyrkliga förändringar. I januari 2014 förväntas nästa stora inomkyrkliga förändring ske i form av struktur utredningen ”Närhet och samverkan”.⁶¹ Svenska kyrkan står mitt upp i förändringar som gäller såväl vision och verksamhet som organisation, ekonomi och identitet.⁶²

61 Strukturutredningen, *Svenska kyrkans utredningar*

62 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 9-10.

Jonas Bromander har skrivit en bok som heter ”Svenska kyrkans medlemmar” och den bygger på en enkätundersökning som genomfördes våren 2010. Så här förklarar Bromander själva syftet med boken:

Syftet med den här boken är att beskriva den stora grupp som är medlemmar i Svenska kyrkan. Avsikten är att dels belysa olika bilder av Svenska kyrkan och vilka förväntningar som finns, dels skapa ny kunskap om hur Svenska kyrkan kan vara relevant i samtidsmänniskans liv.⁶³

Redovisningen och tolkningen av enkätundersökningen ger många trender som är nedåtgående. Samtidigt som Bromander är noggrann med att poängtera ”att varken trender eller tendenser är negativa i sig själva – snarare är det på vilket sätt Svenska kyrkan väljer att möta trenderna som är avgörande.”⁶⁴

2.3.1 Svenska kyrkans identitet utmanar

I Bromanders bok framkommer ett antal utmaningar som Svenska kyrkan står inför. Kyrkan står mitt i en tid då samhället förändras. Det är främst dessa samhälliga förändringar som utmanar kyrkan. Sverige är inte längre ett homogent samhälle där levnadsvillkoren för majoriteten var ungefär densamma. Från industrisamhällets dagar fram till idag har mycket hänt. Vi lever i ett pluralistiskt samhälle där social frihet är viktigt. Kollektivet är utmanat av individualiseringen. Människors rörlighet blir allt större och valmöjligheterna är snart oändliga. Städerna växer och landsbygden avfolkas och regioner präglas av olika särdrag. Levnadsförhållanden och levnadsvanor varierar mellan olika regioner av landet.⁶⁵ Utifrån denna bild av samhällsförändringen konstaterar Bromander ”att Svenska kyrkan måste verka under väldigt olika förutsättningar.”⁶⁶ Från ett pastoralt perspektiv är således detta påstående viktigt att ta hänsyn till i hur kyrkans verksamheten prioriteras och planeras. Hur ska då Svenska kyrkan möta den här typen av utmaningar? Bromander sätter fingret på kyrkans identitet:

När man vill möta den här typen av utmaningar kanske man inte i första hand ska förändra sig själv för att passa den nya världen. Det handlar om att definiera uppdraget att vara kyrka utifrån dagens situation och konkretisera hur det ska levas.⁶⁷

63 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 10.

64 Ibid, 10.

65 Ibid, 13.

66 Ibid, 13.

67 Ibid, 133.

En del läsare av Bromanders bok konstaterar förmodligen att Svenska kyrkan inte är relevant för sina medlemmar. Samtidigt som andra läsare konstaterar att Svenska kyrkan har ett stort förtroendekapital. Bromander menar att båda dessa perspektiv är korrekta och menar ”att Svenska kyrkan inte bara har en värld att förhålla sig till, utan att det finns flera parallella världar.”⁶⁸.
Noterbart är också att medlemmarnas bild av kyrkans ställning beror på ”vad man anser att kyrkan ska vara.”⁶⁹.

Innan vi kan ta ställning till medlemmarnas förväntningar, krav och önskemål så måste vi dock enligt Bromander diskutera frågan ”Vad är det att vara kyrka?”⁷⁰. Detta är en fråga om kyrkans grund och identitet. Kyrkans yttre former kan aldrig vara cementerade, utan ska förändras i samklang med människors och samhällets förändringar. Parallellt med att kyrkan ställer om sina yttre former ”bör man diskutera dess inre kärna och uppgift.”⁷¹.

Kyrkans yttre former måste alltid utgå från den syn man har på kyrkans identitet och uppdrag. Då vet man om de förutsättningar kyrkan har och kan verka i sin egen samtid. Bromander ger oss också en visionär fråga att tänka till kring när vi tar oss an kyrkans utmaningar, nämligen: ”Vilken kyrka vill du se om 10, 20 eller 30 år?”⁷² Svenska kyrkans utmaningar må vara stora men de skapar också nya möjligheter. Man kan välja att se på utmaningar som ny kraft som ger möjligheter att vitalisera Svenska kyrkan. På vägen framåt är förmodligen kyrkans medlemmar dess största resurs och tillgång.⁷³

2.3.2 Utträden som utmanar

Under senare år har många utträtt ur Svenska kyrkan och detta är en utmaning menar Bromander. De medlemsgrupper som utträtt anser att kyrkan inte är relevant. Utträdena i sig kanske inte är så mycket att göra åt men här finns en utmaning. Bromanders utmaning handlar om att stärka känslan hos folket ”att Svenska kyrkan är en relevant aktör i samhället och för den enskilda människan”⁷⁴. Sedan en tidigare undersökning vet författaren att kyrkoavgiften är en bidragande orsak till utträde.⁷⁵ Har kyrkan för avsikt att bromsa upp medlemstappet bör man se över kyrkans relevans. Bromander anser att det är självklart att ganska många skulle vilja betala kyrkoavgift om man ansåg kyrkan vara relevant.⁷⁶

68 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 134.

69 Ibid, 134.

70 Ibid, 134.

71 Ibid, 134.

72 Ibid, 134.

73 Ibid, 135.

74 Ibid, 135.

75 Ibid, 135.

76 Ibid, 136

Bromander hävdar att för kyrkans strategiarbete finns det en nyckel i att fundera på hur kyrkan kan bli relevant för enskilda. Vidare menar han att relevans för människan, i vårt individualistiska samhälle, bygger på att den enskilde upplever att detta är en god erfarenhet just för mig. Upplever man inte det så väljer man förmodligen bort det.⁷⁷

2.3.3 Olika miljöer utmanar

Bromanders undersökning visar att det inte är stor skillnad på människors bild av och attityder till kyrkan beroende på var man bor i landet eller om man bor i stad eller landsbygd.⁷⁸ Utifrån detta skulle man kunna dra slutsatsen att kyrkan kan vara kyrka på samma sätt över hela landet. Han är tydlig med att detta är fel slutsats. Istället menar han att detta resultat troligtvis pekar på att människor i allmänhet har en vag bild av kyrkan samt en diffus relation till kyrkan. Detta beror på att den enskilde ofta har få egna kontakter med kyrkan som betyder något för livssituationen. Konsekvensen blir att kyrkan ofta minskas ned till ett ”socialt allmångods”. Det som blir kvar av kyrkan är att kyrkan tar hand om de människor som faller utanför samhällets skyddsnät. Det positiva är att har kyrkan ett stort förtroendekapital att förvalta. Lyckas man därtill göra ett gott diakonalt arbete så skulle nog medlemskapet upplevas relevant för många. Det viktiga är att kyrkan hjälper, inte nödvändigtvis mig, utan människor i nöd. För hjälper kyrkan människor i nöd blir den också relevant för mig.⁷⁹

Ett intressant svar framträder i enkätundersökning på frågan vilka tre områden som man anser kyrkan ska prioritera i händelse av sämre ekonomi. Mellan 45-50% av medlemmarna anser att kyrkan i första hand ska prioritera nationell diakoni, arbete bland barn och unga samt skapa gemenskap för ensamma. Detta svar tycks styrka att om medlemskapet ska vara relevant för medlemmen så bör kyrkan ska hjälpa människor i nöd.⁸⁰ Förväntningarna och bilden av kyrkan må vara liknande över landet men livsvillkoren för människan är olika. Då behoven och livssituationen ser olika ut behöver kyrkan hitta ännu skarpare sätt att kommunicera innehåll till den plats man verkar på.⁸¹

2.3.4 Ungdomarna utmanar

I många olika kontexter används begreppet socialisation. Innebörden av socialisation handlar om ett förlopp där individen adapterar ”den närmsta omgivningens beteenden och tankemönster och gör

77 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 136

78 Ibid, 81.

79 Ibid, 136-137

80 Ibid, 115.

81 Ibid, 137.

dem till våra egna".⁸² Exempel på detta kan vara barnet som tar över föräldrarnas sätt prata om andra människor eller tar över föräldrarnas religiösa förhållningssätt till livet. Ett exempel på detta är enligt Bromander konfirmationstiden då den är en viktig parameter för om kyrkan varit närvarande i ungdomarnas uppväxt. Han menar att det är självklart att de som konfirmerats har större möjlighet att redan i unga år skapa relation med kyrkan. Utifrån Bromanders undersökning finns det en distinkt skillnad mellan de som konfirmerats och inte konfirmerats beträffande den kyrkliga relationen.⁸³ Mellan åren 2000 och år 2010 har andelen kyrkotillhöriga som konfirmerats gått ner från 50,7% (2000) till 40,9% (2010).⁸⁴ Om denna konfirmationstrend håller i sig samtidigt som mångfalden i samhället ökar kommer förmodligen befolkningens relation till kyrkan ytterligare minska. Från denna synvinkel ger Bromander kyrkan ytterligare två utmaningar att brottas med. Första utmaningen handlar om att stärka dagens ungdomar och deras kontakt med kyrkan. Den andra utmaningen består av att kyrkan behöver ställa in sig på att den förmodligen kommer få en svagare ställning hos framtida generationer.⁸⁵

2.3.5 De utsatta utmanar

Vi kan konstatera att en psykiska ohälsan bland de unga har ökat de senare decennierna.⁸⁶ I Bromanders analys framgår det att de som mår allra sämst och samtidigt har en svagare livstillfredsställelse är långtidssjukskrivna och arbetsökande samt ensamstående som inte arbetar heltid eller studerar och är i åldern 25-65 år.⁸⁷ Medlemmarnas kontakt med kyrkan är delvis beroende av hur deras livstillfredsställelse är. De som mår dåligt och har lägre livstillfredsställelse samt de unga ser i lägre utsträckning kyrkan som en tillgång i deras liv. Resultatet tydliggör att de med svagare livstillfredsställelse har färre arenor att gå till när de mår dåligt, en slags social isolation. Deras tröskel för att få hjälp och ta hjälp är högre än vad den är för andra. Samtidigt som de söker tröst hos både djur och via internet i högre grad än andra.⁸⁸ Bromander menar att det inte är särskilt förvånande att människor som lever i en slags social isolation inte går till kyrkan. Samtidigt har kyrkan ofta en ambition att finnas till för dessa utsatta grupper. Detta stryker Bromander under genom att citera ärkebiskop Anders Wejryd ord i Kyrkans tidning:

Jag är mer orolig för om kyrkan smiter undan sitt uppdrag att arbeta för att samhället ska

82 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 137.

83 Ibid, 58, 80-81 och 95-97.

84 Ibid, 58.

85 Ibid, 139.

86 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 52 se även, Barns levnadsförhållanden, *Statistiska centralbyrån*

87 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 52.

88 Ibid, 55.

vara mänskligt efter Guds vilja, värna mänskliga rättigheter och ha omsorg om de svaga. Det finns i religionernas berättelser en uppfordran att vi ska bry oss om de svaga, och utan de berättelserna dör förståelsen för det.⁸⁹

Kyrkan har både utifrån Bromanders resultat och ärkebiskopens åsikt ovan en stor utmaning att arbeta med frågan hur kyrkan kan visa omsorg om de svagaste.⁹⁰

Ett annat resultat av studien är att de som befinner sig i den kyrkliga kärnan ofta har goda resurser till att hantera livets svårigheter. Baksidan av detta kan innebära att man odlar ett inomkyrkligt kulturklimat där det är svårt för nya att ta sig in. Ytterligare ett resultat i analysen som stödjer denna tanke, är att de mest utsatta inte upplever kyrkan som lika öppen som andra gör.⁹¹ I en kommentar i undersökningen skrev en svarsperson: ”Verksamheten tycks bestå av en grupp människor som är medlemmar i en klubb för inbördes beundran”.⁹² Ett faktum som bör beaktas är att utsatta människor lätt känner sig utanför i de flesta sociala sammanhang och bär i sig själva ett slags utanförskap.⁹³ Samtidigt ger denna studies resultat kyrkan en utmaning att fundera över hur ”den interna kulturen utvecklas och hur man möter och sammanför människor med olika livssyn, livserfarenhet och framtoning.”⁹⁴

Kyrkan har en ambition att hjälpa och stödja de mest utsatta. Som vi sedan tidigare konstaterat har medlemmarna en förväntan på att kyrkan ska satsa på diakoni, barn och unga samt skapa gemenskap för ensamma. Kyrkan kommer aldrig kunna tillgodose allas förväntningar eller behov. Men utmaningen blir sålunda att finna en vision om vilken kyrka man vill vara, vilka kyrkan ska nå och hur detta ska gestaltas i den pastorala verksamheten samt i den gudstjänstfirande gemenskapen.

2.3.6 Mening med livet utmanar

Om vi tänker tillbaka på de senaste hundra årens historia så har de stabila institutioner som människan tillhörde försvunnit steg för steg. Valen och möjligheterna för individen inom yrke, utbildning, familjeliv och värderingar har ökat markant. Bromander menar att antalet så kallade ”trygghetsarenor” har minskat för dagens människa. Förr i tiden bidrog trygghetsarenorna till att människors känsla av sammanhang och mening stärktes.⁹⁵

89 'Anders Wejryd', ”Vi behöver en gemensam arena” i Kyrkans tidning. Citerad av Bromander, 139.

90 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 139.

91 Ibid, 112.

92 Ibid, 112.

93 Ibid, 140.

94 Ibid, 140.

95 Ibid, 142.

I Bromanders analys har det framkommit att unga mår sämre än äldre. En tänkbar förklaring till detta är att religiös tro och engagemang hänger samman med föreställningen att livet har en mening vilket kan vara en tillgång då människor hanterar livets svårigheter. Han anser att unga idag har färre och mindre bra meningssystem än vad de äldre har⁹⁶. Den kapacitet att hantera livets svårigheter som äldre hade i sin ungdom har minskat bland dagens unga. Bromander anser att detta beror på sekulariseringen samt att färre trygghetsarenor finns att tillgå idag. Vidare menar han att detta resulterar i ”att människors känsla av sammanhang och mening successivt försvagas då trygghetsarenorna inte ersätts av något nytt.”⁹⁷

Tillhörigheten och stabila nätverk med människor försvagas genom frekventa flyttar, kortvariga arbetsrelationer, flyktiga närverk via internet etc. Samtidigt har samhället blivit bättre det senaste århundradet genom förbättrad sjukvård, yttrandefrihet, skola och mycket annat.

Men i takt med denna utveckling har möjligen känslan av sammanhang, eller att utgöra en del av ett större sammanhang, sakta men säkert börjat raderas ut. Måhända är detta ett av det moderna projektets största förluster, eftersom människan därigenom blivit mindre förmögen att klara av livets svårigheter.⁹⁸

Utmaningen för kyrkan blir att fundera på hur man skulle kunna bli ”en större och viktigare trygghetsarena för fler.”⁹⁹. Ensamheten är större än vad den på ytan verkar vara. Bromander hävdar att en av kyrkans viktigaste utmaningar är att kommunicera att en kyrklig tillhörighet och närhet gör att livet blir mer meningsfullt.¹⁰⁰

2.3.7 Sammanfattning

Kyrkan står idag inför utmaningar och möjligheter. Bromanders anser att kyrkan har två parallella spår att primärt arbeta vidare med. Dessa handlar dels om kyrkans egen identitet, dels om de samhällsförändringar som utmanar. Kyrkans identitet handlar om att veta vem man är och hur kyrkans uppdrag ser ut och denna identitet lägger grunden för all pastoral verksamhet. Då kyrkans identitet är tydlig kan man sedan utforma den pastorala verksamheten utefter samhällets utmaningar och således möta människornas behov. Bromander menar att kyrkans lösning inte är att bli en motrörelse, utan snarare att visa att man är en alternativ rörelse som finns mitt i samhället och som inte räds för att möta individernas behov.

96 Bromander, *Svenska kyrkans medlemmar*, 111.

97 Ibid, 142.

98 Ibid, 142.

99 Ibid, 142-143.

100 Ibid, 143.

3. Modeus, Persenius och Thidevall: en presentation

De böcker som valts för att bli analyserade i ett litteraturstudium är till sin karaktär olika. På grund av detta så ges nedan en kortfattad presentation av böckerna, deras upplägg och samt författarna.

3.1 Modeus - Mod att vara kyrka

Fredrik Modeus är kyrkoherde i Helgeands församling i Lund med för tillfället tjänstledig för doktorandstudier i systematisk teologi. Modeus "avhandlingsarbete syftar till att bringa klarhet i vilken roll den gudstjänstfirande församlingen spelar och skulle kunna spela i Svenska kyrkan"¹⁰¹. Modeus färdigställde sin bok "Mod att vara kyrka" våren 2005. Boken utgår från arbetet i Helgeandsförsamling i Lund där den gudstjänstfirande gemenskapen varit centrum i församlingen. Den gudstjänstfirande gemenskapen har under tid vuxit och fördjupats. Modeus bok "är ett utkast till en pastoral teologi med söndagens högmässa i centrum och delaktighet som vägledande begrepp."¹⁰². Boken inleds med en beskrivning av hur han upplever Svenska kyrkan samt hans syn på människors längtan efter Gud idag. Enligt Modeus är Svenska kyrkans ödesfråga att skapa livskraftiga gudstjänstfirande gemenskaper för den moderna människan. Vidare menar han att människan idag söker och längtar efter kyrka och kristen tro¹⁰³. Här har kyrkan enligt Modeus fyra problemområden som utmanar; "trevlighetsidealet, anonymitetens dilemma, sammanblandning av centrum och periferi samt om svårigheten att komma till rätta med minoritetens relation till majoriteten"¹⁰⁴. Då boken belyser både teori och praktik i Helgeands församling redogör Modeus först för sin kyrkoteologi för att i bokens andra del redogöra för sin praktiska teologin.

3.2 Persenius - Nådens Budbärare

Ragnar Persenius är biskop i Uppsala stift sedan år 2000 och han har en teologie doktor i missionsvetenskap. Persenius har varit delaktig i 1990-talets reformarbete inför att Svenska kyrkan och staten skulle gå skilda vägar. Hans bok har titeln "Nådens budbärare" och han förklarar denna titel med orden; "Nåden är det kyrkan lever av, en gåva. Budbärare står för kyrkans uppdrag."¹⁰⁵ Bokens undertitel – "om den sakramentala folkkyrkan" - pekar på att boken handlar om folkkyrkan. Då Persenius hävdar att folkkyrkan är sakramental menar han att det är Gud som handlar i och genom kyrkan och använder jordiska medel för att möta människor och genom det ger dem del av gudomligt liv som inte kan förstöras.¹⁰⁶ När Persenius talar om den sakramentala folkkyrkan utgår

101 Modeus, Fredrik, *Lunds Universitet*

102 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 7.

103 Ibid, 12.

104 Ibid, 13.

105 Persenius, *Nådens budbärare*, 8.

106 Ibid, 8.

han ifrån en luthersk syn på sakramenten och förklarar den med att ”det handlar om en verklig gudomlig närvaro, inkarnation i vår värld, knuten till jordiska medel, som därigenom blir bärare av nåd, nådemedel för människors frälsning.”¹⁰⁷. I denna kontext finns folkkyrkan. För att tydliggöra sig kring bokens titel och sin vision om kyrkan skriver han;

Kyrkan är inte till för sin egen skull, hon är sänd till världen för att återupprätta skapelsen och utvidga Guds rike så att människor får livsmöjlighet. I grunden förkunnar därför beteckningarna Nådens budbärare och Sakramental folkkyrka samma sak. Allt kommer från Gud, av Gud är det vi lever och till Gud är allting.¹⁰⁸

Persenius syfte med boken är att ur ett framtidsperspektiv teckna folkkyrkans identitet. Han menar att det är viktigt att göra en samhällsanalys och klargöra den sociala verkligheten människor lever i för att genom den kunna strategiskt utforma en pastoral för folkkyrkans framtid. Boken ger en bred teologisk reflektion kring kyrkan och folkkyrkotanken.

3.3 Thidevall - Folkkyrkans tid

Sven Thidevall innehar en forskartjänst som är knuten till Svenska kyrkan på nationell nivå och är sedan tidigare teologie doktor i kyrkohistoria. Mellan år 2006 och 2010 var Thidevall biskop i Växjö stift men avgick efter en konflikt med stiftsstyrelsen¹⁰⁹. Thidevalls bok ”Folkkyrkans tid” med undertiteln ”Församlingsinstruktionerna berättar” bygger på hans genomläsning av församlingsinstruktionerna i Stockholms stift. Inledningsvis sammanfattar Thidevall sin genomläsning av församlingsinstruktionerna och konstaterar ”att det går att vara kyrka också i denna tid och under dessa förhållanden. Men det går inte att vara det på samma sätt som tidigare. Folkkyrkan står inför en okänd morgondag.”¹¹⁰. I och med relationsändringen kyrka-stat och den nya Kyrkoordningen (KO) så kom församlingsinstruktionerna till. Församlingsinstruktionerna skulle utgöra ett måldokument för det pastorala arbetet i församlingen. Arbetet med församlingsinstruktionerna har utarbetats mellan kyrkoråd och kyrkoherde i församlingen och i samråd med domkapitlet. Församlingsinstruktionerna skulle också ge svar på hur Svenska kyrkan skulle kunna behålla sin episkopala struktur i den nya organisationen efter år 2000. Vidare skulle församlingsinstruktionerna få sin teologiska motivering genom att bli en sammanhållande länk mellan stift och församling¹¹¹. Thidevall beskriver bokens syfte med orden;

107 Persenius, *Nådens budbärare*, 8.

108 Ibid, 9.

109 Thidevall, Sven, ”Biskop Sven Thidevall övergår till forskartjänst”

110 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 66.

111 Ibid, 66-67.

Syftet med undersökningen är att analysera församlingsinstruktionerna i Stockholms stift, i första hand omvärldsanalysen och de pastorala programmen. Undersökningen vill vara en del av den fortsatta reflektionen över hur kyrkans uppdrag ska omsättas i konkret församlingsarbete i den omvärld som församlingarna har att verka i.¹¹²

Thidevall menar att boken har en ”samtidshistorisk inriktning” som utgår från historien och ser på nutiden och blickar framåt mot framtiden.¹¹³

3.4 Några jämförande tankar författarna emellan

Utgångspunkten för alla tre författarna är att de bär på en stor kärlek till kyrkan. Det går inte att ta miste på författarnas tro på att kyrkan är människors hopp om ett bättre liv. De vill kyrkans bästa och vill ge sitt bidrag till att kyrkan ska finna sitt tydliga ärende till nutidsmänniskan i vår samtid. Ytterligare ett gemensamt drag är att alla tre författarna ger en historisk analys av Svenska kyrkans väg under 1900-talet. Vid sidan av den historiska analysen ger Persenius och Thidevall en samhällsanalys av människans sociala verklighet och låter den utgöra en viktig del i hur kyrkan kan möta den moderna människans behov. Modeus gör ingen direkt samhällsanalys men låter människans sociala verklighet gestaltas av kortare berättelser från människors upplevelser av livet. Det som skiljer författarna markant åt är deras position ifrån vilken de skriver sina böcker. Modeus skriver som församlingspräst inifrån en pulserande församling och blickar ut mot kyrkans framtid. Thidevall läser församlingsinstruktioner från Stockholms stift och ställer frågan: hur finner vi kyrkans väg in i framtiden? Persenius skriver utifrån sina erfarenheter av ett reformarbete och ger en historisk-teologisk reflektion kring hur vi kan vara kyrka tillsammans.

112 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 68.

113 Ibid, 69.

4. Fredrik Modeus: gemenskap och delaktighet i praktiken

Modeus utgår i sitt skrivande från hur församlingsarbetet har utvecklats i Helgeandsförsamling i Lund där han jobbat som kyrkoherde. I bokens inledning säger han sig vilja utveckla ”en pastoral teologi med söndagens högmässa i centrum och med delaktighet som vägledande begrepp.”¹¹⁴.

Visionen som Modeus bär på utgår från att han vill utveckla församlingen från dess centrum, söndagens högmässa. Betoningen på församlingens liv och gemenskap innebär inte en exklusivitet utan står i medveten växelverkan med det vanliga livet. Detta uttrycker han i tesen att ”kyrkan finns inte för att världen ska bli kyrkligare utan för att den ska bli mänskligare”¹¹⁵. Enligt Modeus är Svenska kyrkans ödesfråga om man inom kyrkan lyckas skapa livskraftiga gudstjänstfirande gemenskaper.

I Modeus analys av kyrkan lyfts fyra problemområden fram som kyrkan behöver komma till rätta med. För det första ifrågasätter han ”trevlighetsidealet” där man vill åstadkomma sänkta trösklar för ovana gudstjänstdeltagare. Målsättningen kan vara god men det är enligt Modeus lätt att kyrkan skapar trevliga tillställningar utan innehåll och där besökarna knappast har något att bära med sig till det vanliga livet¹¹⁶. Det andra problemområdet är ”anonymitetens dilemma” där problemen kan bestå i att ingen ser den som är ny i gudstjänsten eller att kyrkan endast blir en institution¹¹⁷. Ett tredje problemområde inom kyrkan är enligt Modeus ”sammanblandningen av centrum och periferi”. Mitt i all god verksamhet blir kyrkans problem att verkligen skilja ut det som är viktigast¹¹⁸. Det fjärde problemområdet handlar om ”minoritetens relation till majoriteten”. I valet mellan att prioritera majoriteten av kyrkans medlemmar som nästan enbart kommer till kyrkan vid begravning, dop och vigsel och den minoritet som firar gudstjänst är Modeus tyngdpunkt på den sistnämnda¹¹⁹. För Modeus blir således frågan om kyrkans identitet viktig. Att veta vad församlingen är blir också en ödesfråga.¹²⁰

Dessa fyra problemområden menar Modeus bottnar i ett större problem, nämligen att den gudstjänstfirande församlingen har fått en undanskymd roll i svensk kyrkoteologi¹²¹. Under 1900-talet har de ledande profilerna haft andra positioner att försvara. Han konstaterar att det teologiska samtalet handlat om andra teman än den gudstjänstfirande församlingen. Trots detta, menar Modeus, ska vi vara varsamma i vår kritik av vår egen kyrkliga tradition¹²².

114 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 7.

115 Ibid, 12.

116 Ibid, 13-15.

117 Ibid, 15-16.

118 Ibid, 16-17.

119 Ibid, 18.

120 Ibid, 19-20.

121 Ibid, 22.

122 Ibid, 23.

4.1 Gudsfolkets teologi

Gudsfolket beskrivs i Bibeln som ett utvalt folk med ett uppdrag och en tydlig roll. Det hebreiska ordet ”qahal” används i Gamla testamentet för att beteckna Israels folk då de samlas inför Gud för att höra hans ord och för att fira gudstjänst. När man talar om den kristna församlingen i Nya testamentet används det grekiska ordet ”ekklesia”. Det är ”qahal” som man då refererar till. Två saker är framträdande; att församlingen är ett Gudsfolk och att Gudsfolket blir synligt när man samlas till gudstjänst inför Gud. Gudsfolket är med i sammanhang som präglas av nåd och frihet. Gudsfolket är inte en exklusiv grupp, för alla är inbjudna till denna gemenskap. Modeus använder ordet nådeburet folk för att beskriva denna gemenskap och anser att det är ett sätt att tydliggöra kyrkans identitet.¹²³

De första kristna sändes ut med glädjebudet om Jesus Kristus och hade således ett gränsöverskridande arbete.¹²⁴ När kyrkan har sin identitet i att vara ett utvalt nådeburet folk blir det naturligt att sändas och gå över gränser. Samlingen inåt är fundamental, lika viktig blir den utåtgående rörelsen. Sändningsuppdraget kallas för mission och kommer av latinets ”missio” som betyder sändning.

Gudsfolket är en synlig gemenskap. Modeus menar att ”Gudsfolket kommer till uttryck när vi församlas i gudstjänsten”¹²⁵. I gudstjänsten ligger de kristnas kraftsamling eftersom det är där de kristna samlas inför Gud och får ta del av mässans gåvor. Även om Gudsfolket är synligt finns det inte en glasklar linje som kan visa vad gränsen går för detta folk. Modeus anser att varje kristen församling är en skara människor som regelbundet samlas för att fira gudstjänst. Han menar också att en kristen församling kan upphöra att finnas på en plats om det gemensamma gudstjänstfirandet upphör. I Modeus syn på församlingen finns en tydlig kollektivistisk tanke: ”I en tid när gudsfolkstanken ofta hotas av den programmatiska individualismen, behöver vi vänja oss vid att tänka först på kollektivet och sedan på individen, inte tvärtom.”¹²⁶

Modeus framhåller att minoritetssituationen som den första kyrkan upplevde är aktuell för oss idag. Resultatet av att de första kristna blev förföljda blev att de spriddes ut över stora områden. Detta ledde i sin tur till att det glada budskapet spreds vidare över världen. Skillnaden för oss idag är att vi inte behöver frukta för våra liv. Dagens minoritetssituation innebär att Gudsfolket lever utspridda, vilket gör det möjligt för de kristna att vara ”salt och ljus” för sina medmänniskor.¹²⁷ Gudsfolkets och kyrkans grund står på Jesus som dess frälsare och befriare. Församlingen är till sin grund ett befriat område där människan kan vara sig själv och få motta förlåtelsens befriande kraft.

123 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 45.

124 Ibid, 46. Se också dop- och missionsbefallningen Matt 28:18-20.

125 Ibid, 48.

126 Ibid, 48.

127 Ibid, 50. Salt och ljus metaforen kommer från Jesu ord från Matt 5:13-15.

Denna befrielsens gåva är inte församlingens ägodel, utan en gåva som de kristna bär ut för att världen ska bli en bättre plats att leva på. Modeus betonar kyrkans inåt- och utåtriktade rörelse där kyrkan samlar de kristna för att sedan sända ut dem för att tjäna världen. Med den bibliska gudsfolkstanken i ryggen betonar Modeus att de kristna är ett utvalt och befriat folk som samlas till gudstjänst för att sändas ut och leva utspridda i vardagen med uppgift att tjäna sina medmänniskor.¹²⁸

4.2 Gemenskapens teologi

Modeus anser att det är beklagansvärt att kyrkan försöker skilja mellan öppenhet och tydlighet. Den optimala strävan är istället en dynamisk växelverkan dem emellan. Syftet är att avhjälpa anonymitets problemet och samtidigt erbjuda en tydlig kristen gemenskap. Modeus inser att betoningen av gemenskap kan leda till exklusivitet men han anser trots det att det är möjligt att skapa icke-utestängande miljöer.¹²⁹

Med utgångspunkt i det teologiska samtalet kring kyrkans identitet tar Modeus sin utgångspunkt i teologen Avery Dulles tankar om kyrkan. Dulles liknar den västerländska kyrkans tid idag vid att den håller på att bli alltmer lik de första kristnas. Vår tids kultur stöttar inte kristna värderingar och traditioner och de kristna berättelserna blir svagare i människors medvetande. Det blir svårare och svårare för människor att leva ett kristet liv på egen hand. Därför behöver kyrkan, enligt Dulles bli ett mer tydligt och profilerat alternativ med karaktär av motkultur och kontrastsamhällen.¹³⁰

Inom ramen för klassisk folkkyrkoteologi verkar detta sätt att se på kyrkan ha svårt att rymmas vid en första anblick. Modeus knyter an till Ola Sigurdssons *communio*-ecklesiologi för att argumentera för en luthersk syn på kyrkan utifrån ett gemenskapsperspektiv. Modeus beskriver *communio*-ecklesiologin som ”en lära om kyrkan där gemenskapen är själva tolkningsnyckeln, ett slags kod för att förstå vad kyrkan är”¹³¹. Den tar sin utgångspunkt i treenighetsläran i tanken att Gud till sitt väsen är en fullkomlig gemenskap mellan Fadern, Sonen och Anden. Gemenskapen i gudomen ses som en förebild för den kyrkliga gemenskapen. Sigurdsson menar att Luthers tydliga betoning på att skilja mellan att det är Gud som handlar och att människan endast tar emot i frälsningen är av godo. Det finns dock enligt Modeus en baksida på detta då det lett till att luthersk teologi inte gett en rättvis bild av kyrkan som de heligas gemenskap. När all handlingskraft är Guds så blir kyrkans gemenskap sekundär.¹³²

128 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 53-54.

129 Ibid, 56.

130 Ibid, 57.

131 Ibid, 58.

132 Ibid, 59.

Kritiken som Modeus och Sigurdsson för fram mot denna lutherska tradition leder till individualism. Istället för att bibelläsaren utelämnas till sig själv i sina försök att tolka gudsordet menar de att Guds ord alltid tas emot inom en konkret gemenskap där man tillsammans tolkar ordet. Detta synsätt beskrivs med orden: ”Kyrkan är inte att förstå som ett ramverk runt den enskilde kristnes trosliv, utan snarare som själva utgångspunkten för troslivet. Gemenskapen föregår den individuella.”¹³³

Betoningen på gemenskapen ger utrymme, menar Modeus och Sigurdsson, för mångfald där samhörigheten beror på något annat än gemensamma åsikter. Deras beskrivning av gemenskapen är att den innehåller konflikter och meningsskiljaktigheter men samtidigt är en försonad mångfald¹³⁴ I detta sammanhang tar Modeus också upp nödvändigheten av att forma församlingen till ”ett välkomnande vi”. I detta sammanhang står ordet ”vi” för nödvändigheten att vara en gemenskap, en *communio*, där människor är viktiga för varandra. Öppenheten utåt mot de som ännu inte finns med i gemenskapen understryker ordet ”välkomnande”.¹³⁵

4.3 Liturgisk teologi

Den pastorala teologi som Modeus vill forma har sin grund i gudstjänstlivet, i den liturgiska teologin. Han menar att teologin kommer till uttryck i hur man firar gudstjänst. Per definition är liturgisk teologi ”en metod som syftar till att klargöra förhållandet mellan gudstjänst och tro och visa hur kyrkan förverkligar sig själv i gudstjänsten.”¹³⁶ Den liturgiska teologin pekar på bibelordets fysiska bilder av församlingen och visar genom det att församlingen blir en synlig kropp med bristfälliga människor i gemenskap. Modeus lyfter fram den framlidne ortodoxe teologen Alexander Schmemmann som menar att ”liturgi är teologi och att tron inte kan existera utan gudstjänsten”.¹³⁷ Teologin skapas i liturgin och gudstjänsten är ett verkligt möte med närvaron av Gud.

I den liturgiska teologin skiljer man mellan primär teologi och sekundär teologi.¹³⁸ Gudstjänstfiraren blir primär teologen som erfar Gud i gudstjänsten. Den sekundära teologin är reflektionen som bygger på den primära teologin. Modeus betonar tydligt erfarenheten av Gud i gudstjänsten vilket för med sig pastorala och praktiska konsekvenser för församlingens arbete och prioriteringar. Genom människor som firar gudstjänst skapas den primära teologin vilket gör att

133 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 61.

134 Ibid, 59-60.

135 Ibid, 63.

136 Ibid, 68.

137 Ibid, 68.

138 Ibid, 69.

gudstjänsten blir centrum från vilket all annan pastoral verksamhet utgår. Då gudstjänstfiraren är primär teolog resulterar det i ett bemyndigande av människan. Den liturgiska teologin betonar också människors erfarenheter och upplevelser av gudstjänsten.¹³⁹ Modeus sammanfattar den liturgiska teologin så här: ”Gudstjänsten blir hjärtat i församlingens arbete. Gudstjänstfiraren bemyndigas och får sin plats i centrum. Gudserfarenheten blir det mest angelägna.”¹⁴⁰

4.4 Minoritetens teologi

Svenska kyrkan har fortfarande höga siffror då det gäller medlemskap och kyrkotillhörighet samtidigt som siffrorna vad det gäller engagemanget är avsevärt mycket lägre. Enligt aktuell statistik är ca 70% av alla invånare medlemmar i Svenska kyrkan. 53,7% låter döpa sina barn, 36,6% vigs kyrkligt, 80,9% begravs i Svenska kyrkans ordning och 32,5% av landets 15-åringar konfirmeras.¹⁴¹ Dessa siffror har en vikande trend och kan läsas ur olika perspektiv. Positivt är att förtroendet för Svenska kyrkans arbete är stort och att människor, trots litet engagemang, använder sig av kyrkans tjänster i form av de kyrkliga handlingarna. Till dessa siffror för Modeus in sin tes som han kallar ”en respektfull minoritetsstrategi¹⁴²”. Denna strategi är dubbelbottnad där man dels har respekt för majoriteten av människor och dess religiositet, och dels som kyrka skapar gemenskaper av människor som firar gudstjänst och delar livet med varandra. Modeus poängterar att en tydlig gudstjänstfirande församling inte innebär en gränsdragning mot de som står utanför. Istället förhindrar levande gemenskaper att tron endast blir intellektuella försanthållanden. Vidare anser Modeus att det är först då tron kommer till uttryck i en gemenskap som det blir det möjligt för människor att pröva trons liv och uppleva kristen tro som ett verkligt alternativ i dagens samhälle.¹⁴³

4.5 Om gudstjänst och delaktighet i praktiken

Modeus tar sin utgångspunkt i att församlingens liv börjar inifrån centrum som han menar är gudstjänsten. Att utveckla en församling börjar således med att utveckla församlingens gudstjänst. Då församlingen firar sin gudstjänst är det ett avtryck av församlingens djupaste identitet. De kristna samlas för att sändas ut i vardagen.¹⁴⁴ Denna identitet behöver uttryckas och den tar sig bäst i uttryck när vi firar en gemensam gudstjänst. Modeus ser en fara i att fira flera olika sorters gudstjänster då det enligt honom kan splittra församlingens identitet.

139 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 70-71.

140 Ibid, 71.

141 Svenska kyrkans statistikdatabas, *Svenska kyrkan*.

142 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 78.

143 Ibid, 80.

144 Ibid, 86.

Någonstans måste kyrkans fullhet komma till uttryck, just detta att vi är ett församlat gudsfolk. Och det är svårt om församlingen inte firar en gemensam gudstjänst. Gudsfolket är nämligen aldrig församlat då, inte heller utspritt, utan istället programmatiskt splittrat beroende på olika människors tycke och smak.¹⁴⁵

Gudstjänstens utformande är i grunden församlingens uppgift och tillika den gudstjänstfirande församlingens ägodel. Detta ligger helt i linje med Modeus argumenterande för myndigförklarandet av människorna. Det är heller inte de anställdas gudstjänst eller de ovana gudstjänstfirarnas gudstjänst. De som är med i arbetet att förnya gudstjänsten är också de som själva är med och firar den gudstjänsten.¹⁴⁶ Rent praktiskt anser Modeus att det är nödvändigt att formen och strukturen i gudstjänsten är sig lik från en söndag till en annan. En synnerligen viktig poäng med detta är att den vane gudstjänstfiraren äger gudstjänsten och den som är ny och ovan blir hjälpt till att hitta in i gudstjänsten då formen upprepar sig söndag efter söndag. Modeus kallar detta för ”igenkännandets glädje” och anser att detta gör att gudstjänstfirandet sker med större hängivenhet.¹⁴⁷

Modeus anser även att igenkännandet ger en sorts delaktighet och att detta bl.a. sker genom att gudstjänstfirarna har medvetna roller i gudstjänsten. Han är noggrann med att poängtera att stärkandet av delaktigheten inte ska ha som mål att öka deltagarantalet, utan att målet är att alla gudstjänstfirarna ska bidra med sina förmågor och sin brustenhets.¹⁴⁸ Exempel på detta är tonåringar och barn som går in i rollen som ministranter i gudstjänsten. Syftet är att ge tonåringar och barn delaktighet men också att ”ungdomar ska se ungdomar” som är ett exempel på representativ delaktighet.¹⁴⁹ Ännu ett exempel på delaktighet ger Modeus utifrån gudstjänstgruppens praktiska förberedelser som görs delvis gemensamt med prästens förberedelser inför predikan. Predikans viktiga uppgift är enligt Modeus att ge ord som berör sprungna ur en brottningskamp med de angelägna livsfrågorna. Då förkunnelsen är ett gemensamt tolkningsarbete är präst och församling beroende av varandra. Modeus lyfter fram att kristet liv behöver förstås som ett gemensamt liv där de kristna bidrar med sig själva, bär varandra i ömsesidig bön och möts i samtal om evangeliet.¹⁵⁰

4.6 Visionen om en synlig, kroppslig och sårbar kyrka

Kyrkan blir, enligt Modeus, synlig när den gudstjänstfirande församlingen står i centrum. Den synliga kyrkan präglas pastoralt av delaktighetsvisionen och bejakar att alla har någonting viktigt att

145 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 88.

146 Ibid, 88-89.

147 Ibid, 97, 99.

148 Ibid, 106-107.

149 Ibid, 128 och 130.

150 Ibid, 182-183.

bidra med:

Kristen tro är inte främst lära och dogmer, inte teori, organisation, åskådning eller uppfattningar om än det ena och än det andra. Kristen tro är gemensamt liv i en församling, ett delaktighetsprojekt där man tillsammans försöker leva ett kristet liv. Inte något jag klarar av på egen hand. Ingen andlig soloåkning.¹⁵¹

Modeus betonar att bara en synlig kyrka kan vara sårbar och därmed bli verklig. Enligt honom kan man inte välja mellan öppenhet och tydlighet, istället behövs båda lika mycket. För att markera vad kyrkan är och finns till för behövs tydligheten och för att bryta ner murar behövs öppenheten.

Det är bara när kyrkan framträder som alldeles vanliga människor med både brister och talanger, med förmågor och kantigheter i lika delar, som den kristna församlingen på allvar kan bli riktigt mänsklig. Bara en synlig kyrkan kan bli verklig. Bara en kropp kan ha sårbar hud.¹⁵²

Att kyrkan består av vanliga människor som är sårbara är Modeus utgångspunkt. Det är enligt honom den insikten som förenar och för människor närmare varandra. Människan, anser Modeus, kommer till kyrkan med en längtan efter helhet, läkedom och befrielse. Då den vackra ytan och trevlighetsidealen läggs åt sidan möjliggörs ett beroende av både Gud och människor i församlingen.¹⁵³

Ytterligare en aspekt som Modeus betonar är att församlingens trosmiljö behöver präglas av en tillåtande atmosfär där man aktivt arbetar för att ”identifiera utestängande mekanismer”.¹⁵⁴ Svenska kyrkan blir i många fall en renodlad småborgerlig medelklass kyrka. Detta är i sig en utestängande mekanism och Modeus frågar sig självrannsakande hur vi som kyrka kan motverka detta problem. För att vinna ett mått av ödmjukhet och motverka exklusivitet betonar Modeus vikten av att ”vara öppen för att gränsen mellan kyrka och värld inte går där man tror, utan rakt igenom kyrkan”.¹⁵⁵ För Modeus blir den stora utmaningen i församlingen att både vara trogen bekännelsen till Jesus Kristus och samtidigt vara vidöppen för människor som, liksom vi själva, söker Gud.

151 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 145.

152 Ibid, 146.

153 Ibid, 148.

154 Ibid, 153.

155 Ibid, 157.

4.7 Allt för världens skull

På olika sätt har Modeus lyft fram den gudstjänstfirande församlingen i förgrunden. Syftet menar han är inte att världen ska bli kyrkligare, utan mänskligare. Gudstjänsten är platsen där man församlas för att möta Gud och den enda plats den kristne kan sändas in i världen. Utan gudstjänsten i centrum anser Modeus att uppdraget blir obegripligt.¹⁵⁶ För att understryka gudstjänstens nödvändighet lyfter Modeus fram den ortodoxa traditionens syn på *diakonia*, tjänsten, med hjälp av uttrycket ”liturgin efter liturgin”. Innebörden av detta uttryck handlar om att det som sker i gudstjänsten formar mönstret för den kristnes liv i vardagen.¹⁵⁷

Ytterligare ett sätt som Modeus använder för att tala om kyrkans sändning är att ”kyrkan är ett sakrament för världen”.¹⁵⁸ Kyrkan är tecknet som vittnar om Gud och samtidigt ett instrument för Guds frälsning. Modeus betonar att kyrkans missionerande uppgift har sitt fullkomliga uttryck när gudstjänsten firas och därigenom är det sakramentet som vittnar om Gud. Med andra ord, hävdar Modeus, kan inte tjänsten och vittnesbördet särskiljas från gudstjänsten utan allt hänger samman.¹⁵⁹

Att skapa förtroendefulla relationer och vara en god medmänniska är metoden för att vittna om evangeliet. När kyrkan formar sin organisation skapar den en trosmiljö som är attraktiv och intressant, vilken skapar nyfikenhet hos människor som söker.¹⁶⁰

De kyrkliga handlingarna benämner Modeus som förtroendetillfällen. Trots att han nämner att detta kanske är de viktigaste tillfällena för vittnesbörd så verkar dess relation till församlingssamfundet vara diffus.¹⁶¹ Modeus bild av framtidens kyrka är att församlingarna behöver få fler perspektiv av att vara motkultur och kontrastsamhällen. Han menar att framtidens kyrka bör vara den plats där människor får stöd i att leva livet utifrån kristna grunder.¹⁶²

4.8 Sammanfattade diskussion

Modeus vision att utveckla en ”pastoral teologi med söndagens högmässa i centrum och med delaktighet som vägledande begrepp” lyckas han väl med. Han argumenterar väl för nödvändigheten av den gudstjänstfirande församlingens varande på söndagen. Modeus pastoral teologi utgår från Bibelns bilder av Gudsfolket och blir tydlig i hans syn på teologin i gudstjänstens liturgi. Hans vägledande begrepp ”delaktighet” skulle likväl kunnat vara ordet ”gemenskap”. Modeus brottas med gemenskapens innebörd utifrån olika perspektiv och han ser på församlingens

156 Modeus, *Mod att vara kyrka*, 189.

157 Ibid, 191.

158 Ibid, 195.

159 Ibid, 195-196.

160 Ibid, 197-198.

161 Ibid, 198.

162 Ibid, 198.

gemenskap som en alternativ gemenskap som utmanar samhällets värderingar. En grundbult i hans resonemang kring gemenskapen är förståelsen av att kristen tro inte är ett individualistiskt projekt utan något som primärt utgår från kollektivet. Essensen av gemenskap är att de kristna möts som sårbara människor för att stödja varandra till att leva livet på kristna grunder. Denna gemenskap har sitt centrum i gudstjänsten på söndag förmiddag. Gemenskapen är synlig, har sin tydliga gräns samtidigt som den bär ett ”välkomnande vi” och bjuder in nya människor i gemenskapen. Gemenskapen är präglad av Gud och dess syfte är den ska möta människors behov och längtan. För att Gudsfolket ska bli en alternativ gemenskap behöver man samlas runt en och samma gudstjänst. Återigen går kollektivet före individens tycke och smak. Ytterligare ett argument för en gemensam gudstjänst är att kyrkans fullhet behöver komma till uttryck vilket blir svårt om församlingen splittrar sig på flera gudstjänster.

Modeus lägger mycket energi på att utforma både teologi för den gudstjänstfirande församlingen och delaktigheten i gudstjänsten. När han behandlar de troendes sändning ut i världen blir gudstjänstens pastoral tunnare. Modeus är tydligt med att Gudsfolket sänds ut i världen för att göra ”världen mänskligare” men då han inte väljer att lägga lika mycket fokus på detta som exempelvis gemenskapens nödvändighet blir sändningsmomentet till en fråga. Frågan blir hur Modeus utifrån sina utgångspunkter formar en pastoral kring kyrkans sändning till världen? Till ytterligare grund för dessa frågor ligger Modeus egna påstående att Svenska kyrkan i många fall blir en renodlad småborgerlig medelklass kyrka. Genom denna insikt ställer Modeus själv den rannsakande frågan om hur kyrkan kan motverka detta problem. Vidare skriver han att i gudstjänsten uttrycks kyrkans fullhet. Vilken roll spelar den gudstjänstfirande församlingen för att uttrycka kyrkans fullhet, särskilt då det gäller diakoni och mission?

Ovanstående frågor kommer också an på hur han i övrigt tänker sig den pastorala verksamheten. Modeus förespråkar en liturgisk teologi där gudstjänstfirarens erfarenhet av Gud för med sig pastorala konsekvenser för församlingens arbete och prioriteringar. Här hade en vidare utläggning varit önskvärd för att ge förståelse till hur man bygger församling utifrån liturgisk teologi.

5. Ragnar Persenius: En sakramental folkkyrkosyn

Persenius syfte med sin bok ”Nådens budbärare – om den sakramentala folkkyrkan” är att teckna folkkyrkans identitet i ett framtidsperspektiv. Han understryker inledningsvis sin syn och vision för kyrkan med orden: ”Kyrkan är inte till för sin egen skull, hon är sänd till världen för att återupptäcka skapelsen och utvidga Guds rike så att människor får livsmöjlighet.”¹⁶³

5.1 Kyrkan som gemenskap och nådemedel

Persenius betonar att han vill förena kyrkan som förmedlare av Guds nåd med kyrkan som gemenskap i tron. Han anser att den äldre folkkyrkligheten inte kunde göra rättvisa åt gemenskapstanken i kyrkan. Persenius nya syn på folkkyrkan har sin grund i att han tar hänsyn till båda leden i den sjunde artikel i Augsburgska bekännelsen som lyder: ”Kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas.”¹⁶⁴ I likhet med Eckerdal, Gerhardsson och Persson vill Persenius med andra ord rätta till tolkningen av denna centrala bekännelse. Persenius anser att det är första ledet i bekännelsens text som lyfter fram gemenskapens betydelse som är det konstitutiva. Han hävdar att det är kyrkan som gemenskap som är de heligas samfund. Vidare betonas att gemenskapen är församlad av Gud. Kyrkans funktion är att förkunna och förvalta sakramenten rätt. Dessa två led, menar Persenius, bör hållas samman. Detta förklarar han genom att kyrkan är en organism där både förvaltningen av nådemedlen och de troendes gemenskap förenas. Således poängterar Persenius att kyrkan är både funktion och gemenskap. Han ser på gudstjänsten som centrum för kyrkans gemenskap.¹⁶⁵

5.2 Den sakramentala kyrkan

Persenius anser att platsen för Kristi fortsatta frälsargärning är kyrkan. Hela kyrkans liv, hävdar han, utgår från Kristus och förmedlas genom den heliga Anden i Ordet och sakramenten. I den sakramentala folkkyrkan ges gudomligt liv genom jordiska medel. Nattvardens sakrament binder samman det gudomliga med det jordiska. Kristus kommer till sin kyrka och vid nattvardsbordet tar Han sin boning i varje människa. Vidare beskriver Persenius den sakramentala kyrkan med att Ordet förkunnat både i ord och handling är ett gudomligt handlande. Det som gör kyrkan till kyrka är gudstjänsten och således understryker han att gudstjänsten är det grundläggande för kyrkans identitet. Persenius anser att den sakrala kyrkans karaktär tydligast kommer fram genom nådemedlen då det gudomliga tar jordisk gestalt.¹⁶⁶

163 Persenius, *Nådens budbärare*, 9.

164 *Svenska kyrkans bekännelse skrifter*, 59. Augsburgskabekännelsen artikel sju, ”Om kyrkan”

165 Persenius, *Nådens budbärare*, 93-95.

166 *Ibid*, 96-97.

5.3 Öppenheten och uppdraget

Persenius sammanfattar folkkyrkobegreppet i öppenheten och uppdraget. Han understryker att Kristi handlande och Hans sätt att leva är det självklara föredömet som ska präglade kyrkans liv. Kristus låter människor komma till honom som de är och inför honom finns det inga möjligheter att dölja brustenhet och synd. Denna öppenhet präglar Kristi möte med människor. Självklart säger Persenius, finns det ett val där möjligheten finns för människan att inte välja trons väg. Men Jesus visar inte bort någon. Vidare betonar Persenius kyrkans öppenhet då det gäller gemenskapen. Han menar att den öppna gemenskap är både en tros- och en social gemenskap. I trosgemenskapen finns en förtröstan på kyrkans tro samt en förtröstan mellan kristna, vilket skapar en öppen gemenskap.¹⁶⁷

Persenius lyfter även fram att kyrkans öppna gemenskap också skall präglas av profil och tydlighet. Detta förklarar han med att den kristna tron är ett alternativ och en ändrad livsform. Trons karaktär som ett alternativ består av möjligheten att säga ja eller nej till Kristus, vilket i sig innefattar möjligheten till omvändelse och ändrad livsinställning. Enligt Persenius blir tron i form av livsform "liv i kamp och utveckling mellan tro och tvivel, helgelse."¹⁶⁸ I den öppna kyrkans gemenskap lyfter Persenius fram nådens ordning som en god hjälp att möta människor i deras olika stadier på trons väg.¹⁶⁹

Persenius menar att den sakramentala folkkyrkans uppdrag är att genom förkunnelsen och sakramentsförvaltning förmedla evangeliet till alla som bor i Sverige. Han menar samtidigt att Gudsfolket inte ska identifieras med de som firar gudstjänst. Den sakramentala folkkyrkan räknar alla döpta till Gudsfolket och i detta sammanhang betonar Persenius att de som vigts till kyrklig tjänst står i dess mitt. Han anser att varje kristen som fått näring i måltiden har ett uppdrag att bära vidare budskapet i ord och kärlekshandling ut i vardagen.¹⁷⁰

Vidare är Persenius mån om att betona betydelsen av barndopet i den sakramentala folkkyrkan. Enligt honom förkunnar barndopet att det är nåden som inte är förknippad med krav och motprestationer som bär upp den sakramentala folkkyrkan.¹⁷¹

5.4 Kyrkans identitet

Den demokratiska folkkyrkans största problem enligt Persenius är osäkerheten kring den egna identiteten.

Den största principiella svårigheten för den demokratiska folkkyrkligheten har varit, som

167 Persenius, *Nådens budbärare*, 98.

168 Ibid, 99.

169 Ibid, 99.

170 Ibid, 99-100.

171 Ibid, 99-100.

jag ser det, att finna former för att bevara folkkyrkans identitet, det som gör kyrka till kyrka. Demokratin måste praktiseras i bundenhet till kyrkans bekännelse. Och någon annan teologisk motivering än det gemensamma uppdraget på dopets grund går knappast att finna.¹⁷²

Persenius hittar kyrkans identitet i sitt gudomliga ursprung då han anser att det är Gud som uppenbarar sig i Kristus och är grunden genom vilken ”den helige Ande handlar i kyrkan genom nådemedlen – förkunnelsen och sakramentsförvaltningen – och samlar en gemenskap av återlösta människor”.¹⁷³ Han hävdar att det som bestämmer kyrkans identitet också gör kyrkan igenkännbar. Persenius beskriver övergripande att kyrkans kännetecken är kyrkans ämbete, nycklarna (dvs. lösandet och bindandet i synd), bön, lovsång, tacksägelse och det frälsande korset. Persenius understryker att det kyrkan tror, bekänner och lär ut ger principer för hur kyrkans organisation ska formas. Kyrkans organisation finns till för att budskapet om Kristus ska nå ut och gestaltas.¹⁷⁴

Vidare pekar Persenius på att kyrkans identitet kommer ur hur vi ser på den nytestamentliga *ekklesian*. Han pekar på att kyrkan kom till Sverige genom Ansgar som förde förkunnelsen och sakramentsförvaltningens ämbete hit och för att genom nådemedlen förverkliga missionsbefallningen. Runt detta församlades människor och kyrkor grundades. Det kristna livets källor finns i dessa församlingar, menar Persenius. På grund av reformationen och brottet med Rom argumenterar Persenius flitigt för att Svenska kyrkan är del av den världsvida kyrkan. Då detta är en självklar sak för många vill ändå Persenius vara noggrann med att Svenska kyrkans identitet går tillbaka till de äldsta kristna församlingarna och deras bekännelse till tron. I denna argumentation lyfts både Svenska kyrkans allmänkyrkliga arv fram såväl som dess evangeliska arv.¹⁷⁵ Kyrkoordningens övergripande inledningstext börjar med det allmänkyrkliga:

Svenska kyrkan är ett trossamfund som leder sin historia tillbaka till de äldsta församlingarna och deras bekännelse till Kristus. Svenska Kyrkans trosarv är den apostoliska tron.¹⁷⁶

Sedan fortsätter inledningstexten i Kyrkoordningen med det evangeliska arvet:

Svenska kyrkans identitet som ett trossamfund med evangeliskt-luthersk bekännelse kan

172 Persenius, *Nådens budbärare*, 38.

173 Ibid, 92.

174 Ibid, 92-93.

175 Ibid, 100-101.

176 *Kyrkoordningen*, inledningstexten, 1:a stycket

härledas till reformationen av den svenska kyrkoprovinen. Den bekännelsen antogs slutgiltigt vid Uppsala möte 1593 i ett beslut som innefattade 1571 års kyrkoordning. Kontinuiteten tillbaka framgår av att den evangeliska-lutherska bekännelsen är grundad i Guds ord samt innehåller de ekumeniska trosbekännelserna från fornkyrkan och den augsburgska bekännelsen som skrevs inom den odelade västkyrkans ram.¹⁷⁷

Persenius stryker under att inom Svenska kyrkans arv finns både det allmänkyrkliga draget och det evangeliska draget på lika villkor. Vidare poängterar han att den svenska reformationen bevarade det allmänkyrkliga draget på ett unikt sätt vilket gör att Svenska kyrkan tydligt är en del av Kristi kyrka.¹⁷⁸

5.5 Nya förutsättningar för kyrkans identitet

I och med det nya årtusendet fick Svenska kyrkan en självständig ställning som folkkyrka i relation till staten. Persenius anser att detta symboliskt är en stor förändring men att det i själva verket endast är en fortsättning på något som redan påbörjats. Han beskriver att man både från regeringens sida såväl som från kyrkans sida var noggrann med att bevara kyrkans identitet under de nya rättsliga förutsättningar som skulle gälla efter den ändrade relationen. Persenius beskriver vidare att kyrkans syn på sig själv skulle återspeglas och vara det normgivande för kyrkan. Utifrån att detta fastslogs fokuserades frågan om relationen mellan teologi och kyrkorätt. Då kyrkosyn och kyrkorätt hör samman ska kyrkans organisation avspegla budskapet och tjäna kyrkans uppgift.¹⁷⁹

Persenius lyfter fram att reformarbetet vid 1995 års kyrkomöte skulle bevara Svenska kyrkans karaktär av öppen folkkyrka och nådessamfund. I vida ordalag författade kyrkomötet den öppna folkkyrkan:

Uppdraget är att överrätta evangelium i ord och handling till hela folket. Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse; för den som hunnit kortare likaväl som för den som hunnit längre på trons väg.¹⁸⁰

Två dimensioner fokuserades hos folkkyrkan; öppenheten och uppdraget, eller med andra ord, det uppsökande och det inklusiva draget. Här stryker Persenius under att identiteten inte är statisk men ska vara densamma i skiftande förhållanden. Grunden för identiteten är teologin. Han anser att då

¹⁷⁷ *Kyrkoordningen*, inledningstexten, 3:e stycket

¹⁷⁸ Persenius, *Nådens budbärare*, 101.

¹⁷⁹ Ibid, 105.

¹⁸⁰ Ibid, 106. Persenius citerar Kyrkomötets skrivelse 1995 i sitt ställningstagande i samband med reformförslagen i inför relationsändringen kyrka-stat.

den sociala verkligheten förändras är det paradoxalt nog kyrkans former som behöver förnyas för att identiteten ska bevaras. Persenius hävdar att kyrkan påverkas av rådande organisationsideal och språkets förnyelse vilket i sig tvingar henne till en förnyelse för att kunna bevara identiteten. Vidare skriver han att det rättsliga i sig inte avgör om identiteten bevaras då det är nådemedlen som konstituerar kyrkan.¹⁸¹ Som ett sammanfattande svar på frågan om hur kyrkans identitet påverkas av relationsändringen skriver Persenius följande:

Teologisk sett bevaras församlingarnas och stiftens identitet, rättsligt sett tydliggörs främst Svenska kyrkan som trossamfund – med kyrkans nationella nivå – och stiftet.

Församlingarnas nya rättsliga ställning utan kommunstatus som självständiga delar av trossamfundet Svenska kyrkan får också betydelse. Den dubbla identiteten i kyrkokommun och trossamfund upphör, men de organisatoriska grundprinciperna kvarstår i den nya rättsliga formen. Och väl så viktigt blir att alla som verkar lokalt är relaterade till församlingen som rättssubjekt, uppdelningen som fanns i statligt och kommunalt är borta. Det gemensamma uppdraget ställs därmed i fokus.¹⁸²

Med andra ord menar Persenius att i praktiken förändras inte kyrkans identitet ifråga hur man kan vara kyrka i samhället. Det ”gemensamma uppdraget” som nämns i citatets avslutande mening syftar på den samverkan som skall ske för att ge ”tydliga roller för förtroendevalda och ämbetsbärare”¹⁸³. De förändringar som tillkommit handlar alltså mer om organisationen inom kyrkans olika nivåer än teologi och identitet i praktiken.

Vidare hävdar Persenius att reformarbetet syftar till att församlingens fyra grundläggande uppgifter ska vara en tydlig realitet i församlingen. Församlingens fyra grundläggande uppgifter är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. När detta sker församlas en gemenskap av människor och kyrkans helhet manifesteras.¹⁸⁴

5.6 Kyrkans utmaningar

Persenius lyfter fram sekulariseringens både goda och mindre bra sidor. Samtidigt som minskad kunskap om tro och kristet liv är mindre bra så finns det också goda aspekter av denna verklighet. Människors nyfikenheten, det öppna sökandet efter livets mening, de få fördomarna om kyrkan är goda sidor av sekulariseringen. En naturlig del av sekulariseringen är att människor känner ett

181 Persenius, *Nådens budbärare*, 106.

182 Ibid, 111.

183 Ibid, 208.

184 Ibid, 113.

främlingskap för kristen tro vilket för med sig svårigheter och utmaningar då det gäller kommunikationen. Här blir risken för feltolkningar stor i mötet mellan kyrkan och de sökande människornas, menar Persenius.

Kyrkans utmaning ligger i att fortsätta kommunicera evangelium fast med vår tids språk utan att göra budskapet urvattnat. Allt kan inte förstås av den sökande ”men bäst skulle vara om kyrkan förmår förena närhet och dialog med innehåll, tilltal och andlighet”, skriver Persenius.¹⁸⁵ Vidare för Persenius även fram musiklivet som en kommunikativ utmaning. Trots förnyelsen av psalmboken har avståndet ökat mellan gudstjänstens och den enskildes musikspråk. Då kyrkan är en mötes- och växtplats där vägen till ökad delaktighet och förnyelse går genom nya sätt att kommunicera vill Persenius även bredda gudstjänstutbudet och dess uttrycksformer.¹⁸⁶

Förutom att kyrkan behöver föra dialog med samhället så anser Persenius att diakonin är kyrkans framtidsväg framför andra. Persenius hävdar att diakonin kan bli en av många verksamheter. Visserligen är diakonin en verksamhet men han betonar att diakonin liksom missionen är församlingens liv. Diakonins plats i församlingen är självklar där varje gudstjänst är en sändning till den diakonala gärningen. Diakonin riktar sig till församlingsmedlemmar i behov, en särskild verksamhet för utsatta.¹⁸⁷

Då Svenska kyrkan befinner sig mitt i ett pluralistiskt samhälle, poängterar Persenius att kyrkan själv måste ta ansvar för att evangeliet förs vidare. Förutom bön och bibelsamtal är ”behovet av gemenskap i tron” nödvändigt för att detta ska ske.¹⁸⁸

5.7 Sammanfattande diskussion

När Persenius beskriver den gudstjänstfirande församlingen vill han förena kyrkan som förmedlare av Guds nåd med kyrkan som en gemenskap i tron. Som folkkyrkoteolog ger han oss en ny syn på folkkyrkan, då han håller samman de två leden i beskrivningen av kyrkan i den Augsburgska bekännelsens sjunde artikel. Det andra ledet, att evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas, konstituerar funktionen för kyrkan. Samtidigt som första ledet anger gemenskapen som konstituerande. Kyrkan är, enligt Persenius, både en nådemedelsfunktion och en församling av människor. Samtidigt som Persenius hävdar att kyrkans gemenskap är öppen för alla bör den också präglas av profil och tydlighet. Den kristna tron innebär ett alternativ och en ny livsform. Således blir den gudstjänstfirande församlingen en avgränsad grupp brutna människor som tror och bekänner sig till Jesus Kristus och som utgör en alternativ gemenskap för de som söker.

185 Persenius, *Nådens budbärare*, 271.

186 Ibid, 270-271.

187 Ibid, 276-277.

188 Ibid, 279.

Kyrkans identitet hittar Persenius i sitt gudomliga ursprung och i sitt apostoliska arv. Detta betyder enligt honom att det kyrkan lär ut och bekänner ger principer för kyrkans organisatoriska form. Här blir kyrkans uppdrag tydligt. Kyrkan finns till för att budskapet om Kristus ska gestaltas och nås ut med. Då kyrkans identitet är tydlig behöver kyrkan finna nya vägar för att nå ut. Persenius poängterar också att diakonin är kyrkans framtidsväg framför andra, detta med tanke på de behov som finns i samhället.

Å ena sidan ger Persenius en tydlig teologi vilken ligger till grund för samt ger en klarhet kring hans syn på kyrkans identitet och uppdrag. Å andra sidan saknas det praktiska exempel på hur Persenius utifrån sin teologin och sina utgångspunkter skulle utforma en församling och den pastorala verksamhet. En berättigad fråga blir således vilken roll den gudstjänstfirande församlingen skulle få för Persenius i den stora helheten?

6. Sven Thidevall: En samtidsanalys som blickar mot framtiden

Utgångspunkten för den analysmodellen som Thidevall använt i sin läsning av församlingsinstruktionerna är det uppdrag som är givet för kyrka och församling. Detta menar Thidevall kortast kan uttryckas som evangeliet om Jesus Kristus, eller som Kyrkoordningen säger: ”Svenska kyrkans uppdrag är att ge vidare evangelium i ord och handling till dem som bor i Sverige.”¹⁸⁹ Han påvisar också att Kyrkoordningen klargör att församlingarnas grundläggande uppgift är ”att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.”¹⁹⁰

Thidevall betonar att kyrkans uppdrag behöver tolkas och uttydas på nytt i varje tid. Han hävdar att i evangeliet själv finns en strävan efter inkarnation, att Ordet blir kött i en konkret verklighet, i ord, handling och liv. Denna inkarnerade strävan, menar han, kännetecknar evangeliet.¹⁹¹ Vidare behövs det en förståelse av världen för att evangelium ska kunna tas emot av människor till upprättelse, befrielse och räddning. Thidevall framhåller denna dubbla utmaning:

Evangeliet möter varje kultur med bekräftelse. Men evangeliet bär också med sig kritik av varje kultur och uppmanar till uppbrott till en ny gemenskap. För de västerländska kyrkorna fordra detta en distans till den egna kulturen som gör det omöjligt att förstå vad nytt evangeliet har att säga. Det behövs också öppenhet för Andens nyskapande för att de ska kunna bli genuina västerländska inkarnationer av evangeliet.¹⁹²

Thidevalls tes är således att församlingens arbete alltid behöver ha dels en förståelse av det sammanhang församlingen finns i, dels en förståelse av evangeliet och kyrkans uppdrag. Detta, menar han, hör intimt samman med kyrkans självförståelse och frågan om kyrkans identitet. Vidare hävdar Thidevall att förståelsen av uppdraget och omvärldsanalysen uttrycks i församlingens pastorala verksamhet. I den pastorala verksamheten visar församlingen hur man gestaltar evangeliet genom sitt sätt att fira gudstjänst, bedriva undervisning, samt utöva diakoni och mission. Har församlingen gjort sin hemläxa väl finns det ytterligare ett steg att ta menar Thidevall.

I nästa steg kan erfarenheterna av hur uppdraget omsatts i pastoralt handlande leda till nya frågor till det omgivande samhället, en ny förståelse av uppdraget och därefter till en förnyelse av de pastorala programmen.¹⁹³

189 *Kyrkoordningen*, Åttonde avdelningen, inledningen.

190 *Kyrkoordningen*, Andra avdelningen, inledningen.

191 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 73.

192 *Ibid*, 73.

193 *Ibid*, 74.

Dessa tre delar – kyrkans uppdrag, det omgivande samhället och den pastorala verksamheten - påverkar varandra medvetet och omedvetet. Det är utifrån dessa tre ovan nämnda delar som Thidevall läst och undersökt församlingsinstruktionerna. Han poängterar att teologin och kyrkans förståelse av uppdraget bör vara den del man prioriterar först på då detta kommer an på kyrkans identitet.¹⁹⁴

6.1 Tre diskurser – tre färdriktningar

Thidevalls genomläsning av församlingsinstruktionerna har visat att tre olika diskurser¹⁹⁵ kan skönjas. Den första diskursen som han lyfter fram är myndighetsdiskursen som är ett arv från kommunalkyrkan där de demokratiskt folkvalda fattar de avgörande besluten. Den andra diskursen som förekommer är en marknadsdiskurs där frågor om hur församlingens verksamhet bäst utformas för att motsvara människors efterfrågan på tjänster och upplevelser. Den tredje diskursen är den teologiska diskursen som innebär en reflektion över församlingens uppdrag vilket vägleder styrningen för arbetet i församlingen. Thidevall hävdar att beroende på vilken diskurs som församlingarna grundar sitt arbete på kommer hela processen bli olika, sätta olika ramar och ange olika färdriktningar. Att leva i världen, menar han, men inte av världen är kyrkans uppgift, detta gör förhållandet till omvärlden spänningsfyllt.¹⁹⁶

Thidevall är kritisk till hur lite utrymme den teologiska diskursen får i församlingarnas omvärldsanalys. Han ger konkreta exempel för att belysa hur de olika diskurserna ger olika färdriktningar för den pastorala verksamheten. Att fråga efter befolkningsutvecklingen, som ofta motiverar en satsning på barn- och ungdom, och sedan förändra verksamheten utifrån svaret är enligt Thidevall följdriktigt. Då Thidevall anser att befolkningsprognoserna hör hemma inom en myndighetsdiskurs hade det varit mer rimligt att fråga hur efterfrågan på kyrkans tjänster kan maximeras. Utgår församlingen istället från en teologisk diskurs kunde frågan enligt Thidevall istället blivit vilka de svaga och mest utsatta grupperna kommer vara framåt och vilken uppgift församlingen kan ha i relation till dem. Ytterligare en fråga inom den teologiska diskursen kunde varit hur församlingarna bäst ska ta sitt ansvar för dopundervisningen. Thidevall menar att genom dessa exempel kan man se hur de olika diskurserna genererar olika frågor till omvärldsanalysen och följaktligen blir den pastorala verksamheten olika. Församlingarnas omvärldsbeskrivningar verkar ibland handla om så olika världar att det rent av väcker frågor.¹⁹⁷ Thidevall frågar sig: ”Vart försvann

194 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 74.

195 Ibid, 74. Thidevall förklarar ordet ”diskurs” med att dess betydelse är att det inom en viss grupp utvecklas egna språkliga mönster. Diskursen utgör ett bestämt sätt att tala om världen samt hur vi förstår världen.

196 Ibid, 75.

197 Ibid, *Folkkyrkans tid*, 81-82.

församlingarnas gemensamma uppdrag och församlingarnas gemensamma förutsättningar i en eftermodern omvärld?”¹⁹⁸ Utifrån detta anser Thidevall att spännvidden i församlingsinstruktionerna är stor och kan således ge en splittrad bild av församlingarnas uppdrag och omvärldsanalyser.

6.2 Alla och öppenheten

Församlingsinstruktionernas splittrande bild gäller dock inte på alla punkter. Enligt Thidevall förenas församlingarna åtminstone på en punkt och det är i deras strävan efter att vara öppen för alla. Han frågar retoriskt ”varför talas det så mycket om 'alla', när talet om 'alla' inte kan följas av motsvarande handling?”¹⁹⁹. Kan det vara drömmen om att alla ska komma till kyrkan som är anledningen? Eller är det en dold rädsla för att exkludera människor som ligger i användandet av ordet ”alla”? Thidevalls frågor är många och hans svar blir att församlingarna bör arbeta med öppenhetens teologi. Vidare menar han att öppenheten har fördelen att detta begrepp kan användas inom både myndighetsdiskursen såväl som inom den teologiska diskursen. Öppenheten, hävdar han, inte betyder samma sak inom de båda diskurserna. Inom myndighetsdiskursen betyder öppenheten att alla medborgare och alla skattebetalare äger samma rättighet att få del av det kyrkan erbjuder i form av exempelvis kyrkobyggnader och tjänster. I den teologiska diskursen betyder öppenheten inte rättigheterna utan det livgivande öppna mötet mellan människa och Gud och mellan människa och människa.²⁰⁰

Thidevall hävdar också att öppenheten ofta handlar om relationer. Han anser att relationsorientering sätter fokus på relationer mellan människor samt Gud och människor vilket medför att framtid, utveckling och förändring hamnar ur sikte. Thidevall anar att det finns ett samband mellan öppenhet, relationsorientering och en ovilja till förändringar av invanda ramar och förutsättningar. Detta resulterar i att samtalet om framtida visioner avstannar till förmån för det löpande arbetet vilket kan iakttas på alla nivåer i Svenska kyrkan.²⁰¹

6.3 Kyrkans förändringsbenägenhet

Thidevall menar att kyrkans uppgift att leva i världen men inte av världen, gör att kyrkans relation till världen blir en ständigt återkommande utmaning. Han tar hjälp av Sven Göranssons modell för att skissa på tre förhållningssätt från kyrkans sida till världen. Det första förhållningssättet innebär att leva integrerat i samhället, utan att uppslukas av det. Detta förhållningssätt betecknas som en uppdragsorienterad linje där både uppdraget och världen finns med och blir drivkraften. Kyrkan

198 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 82.

199 Ibid, 86.

200 Ibid, 92.

201 Ibid, 93.

lever i världen med inte av världen. Det andra förhållningssättet innebär i princip att kyrkan till stora delar smälter samman med samhället. Förhållningssättet blir en anpassningslinje där drivkraften blir att anpassa sig till det omgivande samhället. Kyrkan lever både i världen och av världen. Det tredje förhållningssättet innebär att kyrkan drar sig tillbaka från samhället för att försöka bevara sig själv. Detta förhållningssätt blir en slags bevarande linje där drivkraften sitter i att försöka skydda kyrkans skatt från samhällets faror. Kyrkan lever varken i världen eller av världen.²⁰²

Valet mellan uppdragsorientering, anpassningslinje och bevarandelinje blir också ett val ifråga om förändringsbenägenhet, menar Thidevall. Den uppdragsorienterade linjen innebär en vilja till att utifrån församlingens uppdrag, ta världen på allvar och vara öppen för förnyelse av hur uppdraget ska gestaltas i varje tid. Uppdragsorienteringen skulle kunna tydliggöra den profetiska sidan av uppdraget där den faderlöse, fattige, änkan och främlingen står i centrum. Relationsorienteringen blir inte ett mål sig men relationen till människor är viktig då det profetiska uppdraget har sin grund i goda relationer. I uppdragsorienteringen blir den teologiska diskursen självklar.²⁰³

Thidevall menar att anpassningslinjen har förankring i luthersk tradition då man sedan reformationens dagar haft lätt för att samverka med den rådande makten. Genom denna samverkan har mycket gott kunnat uträttats. Anpassningslinjen innebär en relationsorientering och en marknadsskild diskurs där drivkraften blir att fånga upp människors efterfrågan på tjänster och upplevelser. Vidare innebär denna linje en bejakning av förändring så länge de bevarar eller förbättrar den egna positionen i en förändrad situation.²⁰⁴

Bevarandelinjen, beskriver Thidevall, innebär att man ser kyrkan som en skatt och traditionsbärare som ska skyddas och bevaras från olika hot. I denna linje finns en tydlig myndighetsdiskurs där församlingarna blir en institution av myndighetskaraktär. Bevarandelinjen står för ett motstånd mot förändringar som upplevs som negativa eller hotfulla.²⁰⁵

Thidevall poängterar att dessa tre linjer alltid funnits i kyrkans historia, liksom att kyrkan tidigare varit med om epokskiften. Han anser att kriser skulle kunna sägas vara kyrkans normala tillstånd som har skakat kyrkan genom hela hennes historia. Vid tidigare epokskiften har församlingarnas förändringsbenägenhet förmått ge kreativa svar på utmaningarna.²⁰⁶

202 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 107.

203 Ibid, 108.

204 Ibid, 108-109.

205 Ibid, 110.

206 Ibid, 111.

6.4 Församlingarnas uppdrag i världen

När Thidevall ska beskriva församlingarnas utgångspunkt för att göra sitt uppdrag väljer han att göra det utifrån inledningen i Kyrkoordningens andra avdelning:

Syftet med att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission beskrivs av Kyrkoordningen som att människor skall komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas.²⁰⁷

6.4.1 Gudstjänsten

I sin genomläsning av församlingsinstruktionerna fann Thidevall att den mest grundläggande aspekten av kyrkans uppdrag oftast var gudstjänsten. Samtidigt konstaterar han att utgångsläget vad det gäller att fira gudstjänst idag har förändrats. De gudstjänster som idag samlar mest människor är de kyrkliga handlingarna och kyrkans högtider som exempelvis första advent och julnattsmässor. Vidare menar Thidevall att för de många kyrkotillhöriga försvagas gudstjänstrelationen varje år. Den vikande trenden då det gäller dop och konfirmation är den mest oroande då de ungas relation till kyrkan tunnas ut allt mer.²⁰⁸

Thidevall beskriver att förr i tiden fanns det självklara band beroende på vem som var min granne. Idag har man inte inte samma självklara hjälp av det fysiska grannskapets bindande band. Han menar därför att i dagens nya situation kommer det nya sätt att bygga gudstjänstgemenskap på som bygger på intressegemenskaper istället för fysiskt grannskap. Thidevall ser att tendensen är att församlingarna erbjuder olika gudstjänster för grupper med olika intressen. Exempel på detta kan vara sinnesromässa, regnbågsmässa eller allhelgonamässa som samlar människor i en intressegemenskap runt just denna gudstjänst. Vidare menar han att andakter i verksamhetsgrupperna liksom de kyrkliga handlingarna ofta samlar fler människor under en vecka än vad huvudgudstjänsten gör på söndag förmiddag. Thidevall hävdar att när den gudstjänstfirande församlingen sönderfaller i flera olika intressegrupper så förstärker det tendensen att kyrkan blir de anställdas kyrka. Då många församlingar säger att de vänder sig till alla, samtidigt som få samlas till gudstjänst uppstår ett tomrum mellan strävan och resultat. Detta, menar Thidevall, leder till besvikelse och manar till att ställa de mest grundläggande frågorna om församlingens varande.²⁰⁹

Musikens roll tar Thidevall upp som en viktig del som kan berika både gudstjänstlivet men också undervisningen, diakonin och missionen. Musiken skapar gemenskap och gränser för

207 *Kyrkoordningen*, Andra avdelningen, inledningen

208 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 115.

209 *Ibid*, 117-119 och 123.

tillhörighet samt uttrycker identitet och grupptillhörighet. Thidevall poängterar nödvändigheten till reflektion över musiken i församlingens liv eftersom risken annars är överhängande att musiken reduceras till att endast tillfredsställa en grupps musiksmak istället för att låta musiken kopplas till församlingens uppdrag.²¹⁰

6.4.2 Undervisningen

Thidevall beskriver att från medeltiden och framåt var församlingens undervisning knuten till gudstjänsten. Från missionstiden och fram till 1800-talet låg en del av undervisningen på hemmen där den huvudsakliga uppgiften var att ge barnen den grundläggande kristna undervisningen. Oftast skedde detta genom husandakter som husfadern ledde och undervisning ur Bibeln, psalmkunskap och liturgik ledd av hustrun samt gemensamma gudstjänstbesök. Genom gudstjänstens undervisning, nattvardsförberedelse hos prästen med tillhörande husförhör kompletterades hemmets insatser där allt hölls samman av gemensamma gudstjänstfirandet.²¹¹

Vidare beskriver Thidevall att skolväsendet till en början byggdes upp under ledning av präst och klockare. När folkskolväsendet byggdes ut efter 1842 sågs kristendomsundervisningen som en central del i skolans undervisning.²¹² Vid 1960-talets början fick nästan alla i varje årskull en grundläggande introduktion med bibelkunskap och troslära genom skolan. Dock, på 1960-talet byttes kristendomsämnet ut till religionskunskap och successivt sekulariserades familjens traditioner. Thidevall menar att parallellt med dessa förändringar deltog allt färre i den gemensamma gudstjänsten. I och med att skolans kristendomsundervisning försvann uppstod ett tomrum som inte fyllts. På grund av detta hävdar Thidevall att dopundervisningens tre traditionella grundpelare, den gemensamma gudstjänsten, familjen och församlingens undervisning underminerats.²¹³

Kyrkans uppdrag att undervisa hör, enligt Thidevall, samman med dopet och därav skulle allt lärande i församlingen kunna förstås som dopundervisning. Dopundervisningen idag kan således ses som en slags språkträning i trons språk. Thidevall understryker skillnaden mellan att förmedla en utantill läxa och erbjuda ett nytt livsspråk för tro, tvivel och hopp är stor. Församlingarnas uppdrag att undervisa kan således tolkas som ett uppdrag att utrusta de döpta med ett språk som hjälper dem att uttrycka aspekter av den gåvan som ges i dopet. Detta innebär också, menar Thidevall, att trons språk behöver läras ut och att detta även är viktigt för gudstjänstfirandet.²¹⁴ Han hänvisar till en församling som skriver följande i församlingsinstruktion

210 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 121.

211 Ibid, 126.

212 Ibid, 126.

213 Ibid, 127.

214 Ibid, 130-131.

om gudstjänstfirandet:

Bara det faktum att språket är enkelt och klart, innehåller aktuellt och anknyter till liv och vardag igen, gör att den som vågat komma till gudstjänsten en gång kanske vågar igen. Grundläggande är dock att man kan känna sig som hemma, förstå vad som försiggår, och varför. Idag är ytterst få kyrkvana, därför är det otroligt viktigt att vi har agendor för alla gudstjänster, att prästen enkelt 'lotsar' alla genom gudstjänstens olika moment, för det faktum att man inte vet när man ska stå, sitta, svara med sång osv gör att man känner sig dum, otrygg, och det lockar inte till återbesök. I vår församlings kyrkor kommer det göras en satsning på att framställa enkla agendor för samtliga gudstjänster, i olika varianter, så man slipper ordet eller i anvisningarna.²¹⁵

Då dopet inte är tänkt som en engångsföreteelse utan en livslång process menar Thidevall att man kan tänka sig lärandet som en livslång process där detta återkommer kontinuerligt främst i gudstjänsten.²¹⁶

6.4.3 Diakoni

Thidevall anser att församlingarnas uppdrag till diakoni, uppdraget att tjäna, kommer direkt ur evangeliet självt. Samtidigt lyfter han fram att då samhällets yttre villkor har förändrats så står hela Svenska kyrkan inför utmaningen att finna nya former för sitt diakonala arbete.²¹⁷ Thidevall finner också en svårighet i att möta människor i utsatta situationer och samtidigt arbeta med att bygga en inre gemenskap. Svårigheten ligger i, menar han, att människor i utsatta livssituationer riskerar att hamna utanför gemenskapen.²¹⁸ Men denna farhåga kan motverkas, anser Thidevall, när församlingarna medvetet ser och lyssnar till de nedersta samhällsgrupperna. Dessa grupper är de som redan profeterna talade om; änkorna och de faderlösa, barn och unga som far illa, ensamstående föräldrar och de gamla. Thidevall understryker vikten av att det i tider av samhällets snabba förändringar är viktigt att kyrkan håller fast vid att dessa gruppers röster och tar dem på allvar i församlingarna.²¹⁹

6.4.4 Mission

I sekulariseringens följd talas det om en efterkristen tid i Europa och resultatet har blivit att

215 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 130.

216 Ibid, 129, 132.

217 Ibid, 133.

218 Ibid, 138.

219 Ibid, 138.

kristendomen har marginaliserats. Denna situation, menar Thidevall, ger församlingarna anledning att begrunda vad missionsuppdraget innebär i en efterkristen tid. Thidevall tar hjälp av David J Bosch som talar om det nya paradigmet. För Bosch blir den avgörande skillnaden *missio Dei* eller *missiones ecclesiae*, vilket syftar på Guds mission respektive kyrkornas missionsarbete. Han menar att:

Guds mission kan förstås som Guds ja till den värld som han älskar. Guds verk sträcker sig utanför kyrkan och omfattar hela skapelsen. Kyrkan har förmånen att få vara ett av Guds verktyg.²²⁰

Thidevall anser att detta innebär att det inte är kyrkan som gör missionen utan att det är Guds mission som gör kyrkan.²²¹ Så här beskriver Thidevall det:

I vår tid uppenbaras Guds ja till världen inte minst genom missionens engagemang i kampen mot orättfärdighet, förtryck, fattigdom, diskriminering och våld. När klyftorna mellan rika och fattiga förvärras, samtidigt som våld och förtryck ökar, kan inte kyrkorna blunda. Guds ja till världen innebär därför samtidigt ett Guds nej till samma värld. Förkunnandet av evangelium betyder att en förändrad livstydning tillkännages, tillsammans med en inbjudan till en ny tjänande gemenskap. Att vara en missionerande kyrka kan inte längre innebära att erövra territorier åt kristendomen. Snarare kan det innebära att vara ett sakrament och ett tecken i världen, för världen, Ett tecken i betydelsen vägvisare, symbol, exempel eller modell. Ett sakrament i betydelsen förmedlande, representerande, föregripande.²²²

Om kyrkan ser mission utifrån detta perspektiv innebär det att kristna deltar i Jesu befriande mission där de goda nyheterna är inkarnerade i en gemenskap, för världens skull.²²³

Thidevall menar att det som gör kyrkan till kyrka är att man behöver en ny sorts trohet mot kyrkans uppdrag i gudstjänst, undervisning, diakoni och mission. Den nya troheten behöver finna nya uttryckssätt för kyrkans sätt att vara kyrka i vår samtid. Vidare menar Thidevall att människors fragmenterade tillvaro gör att man möter kyrkan styckvis. Gudstjänsten, undervisningen, diakonin och missionen behöver både relateras till varandra och speglas så att mötet med kyrkan blir en

220 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 143.

221 Ibid, 143-144.

222 Ibid, 143.

223 Ibid, 144.

sammanhängande helhet.²²⁴

6.5 Nätverksförsamlingen utmanar

Den praktiskt-teologiska synen på församlingen beskrivs som en gemenskap samtidigt som den har en organisatorisk sida. Dessa två sidor finner vi i kyrkans historia. Den territoriella dimensionen, däremot, är inte lika självklar utan återfinns endast i Europa från medeltiden fram till våra dagar.²²⁵

Thidevall anser att det som är den fungerande formen för gemenskap idag är nätverksförsamlingen. Det grundläggande för de gudstjänstfirande nätverksförsamlingarna är att människor söker sig till en och samma plats för att fira gudstjänst tillsammans men organisationen och gudstjänstgemenskaperna har utvecklats åt rakt motsatta håll. Thidevall beskriver att de gudstjänstfirande gemenskaperna både har blivit fler och mindre medan kyrkans organisation har växt i storlek. Utifrån denna verklighet verkar det vara omöjligt att hålla samman organisation och gudstjänstgemenskap. Därför anser Thidevall att det är nödvändigt att skapa en ny relation mellan organisation och gudstjänstgemenskap. De gudstjänstfirande gemenskaperna bör komma först i prioriteringen samtidigt som nätverksförsamlingen behöver en organisation som ger stöd och kompetens på förvaltningssidan. Thidevall stryker under att utmaningen, för att detta ska fungera, är att kyrkan är öppen för att de gudstjänstfirande gemenskapernas yttre former behöver få se olika ut.²²⁶ Denna utmaning hamnar till slut i frågan om ”att få tillhöra sitt hjärtas församling, rätten till säte och stämma i ”min” menighet, rätten att få bidra med min kyrkoavgift till den gemenskapen.”²²⁷ Den stora vinsten med detta skulle, enligt Thidevall, bli att det pastorala arbetet organiseras på olika sätt och att en pastoral mångfald kan återvinnas.²²⁸

6.6 Sammanfattande diskussion

De tre delar Thidevall utgår ifrån i sin analysmodellen är kyrkans uppdrag, det omgivande samhället och den pastorala verksamheten. Analysmodell är mycket användbar i den lokala församlingens strävan att finna sin egen identitet och väg in i framtiden. Thidevall poängterar att analysmodellen måste användas rätt och att teologin och förståelsen av kyrkans uppdrag först behöver göras tydlig. Ett klagörande av teologin och förståelsen av kyrkans uppdrag ger kyrkan en grundläggande identitet att stå på, den identitet som så ofta saknas i den lokala församlingen. Först när kyrkan är trygg i sin identitet och vet varför och för vems skull man finns till kan den möta sin samtids behov. Här ger Thidevall oss ytterligare en viktig nyckel då han menar att evangeliet i sig

224 Thidevall, *Folkkyrkans tid*, 184-185.

225 Ibid, 174.

226 Ibid, 178-180.

227 Ibid, 180.

228 Ibid, 181.

själv bär en strävan efter inkarnation. Han menar att Ordet strävar efter att bli kött i en konkret verklighet för varje ny tid. Kyrkan behöver således ha en förståelse för det sammanhang församlingen finns i för att evangeliet ska kunna tas emot av människor till befrielse och räddning. Förståelsen av kyrkans uppdrag och omvärldsanalys påverkar i sin tur utformningen av församlingens pastorala verksamhet. Denna analysmodell är en principmodell som kan användas i varje lokal församling för utvärdering och utveckling av dess pastorala verksamhet. Thidevall bygger vidare på detta då han ger sin syn på församlingarnas grundläggande uppgift (enligt KO) ”att fira gudstjänst, bedriva undervisning, samt utöva diakoni och mission”. Han bär en ivrig förhoppning om att kyrkan ska ta dessa uppgifter på större allvar. Därtill är råden och principerna många samtidigt som det varit önskvärt med ännu konkretare linjer i frågan om hur han skulle utforma ett församlingsbygge i praktiken.

Vad det gäller Thidevalls syn på den gudstjänstfirande församlingen är han tydligt med att det är en avgränsad grupp människor som samlas för att fira gudstjänst. Vidare menar han att gudstjänstens innehåll bör utgöra en helhet så man får del av hela kyrkan vid varje gudstjänstbesök. Kyrkans uppgift att leva diakonalt och i mission, understryker Thidevall, bör även vara en självklar del i gudstjänsten. Hans tankar om gudstjänsten, diakoni och mission föder många frågor. Hur tänker Thidevall omkring diakonin? Hur håller han ihop en diakonal verksamhet med gudstjänsten? Handlar det om sändningsmomentet och undervisningen? Hur tänker han gudstjänsten som en helhet rent praktiskt? Det hade således varit önskvärt med tydligare principer på hur Thidevall skulle utforma ett församlingsbygge i praktiken, särskilt med diakonin och den gudstjänstfirande församlingen som utgångspunkt.

Vidare vill Thidevall gärna se en mångfald av gudstjänstfirande gemenskaper vilka bör stödjas och rymmas inom kyrkans hägn. Denna tanke är god men kräver utrymme för att inte strypa kreativiteten. I detta sammanhang lyfter han också frågan om den territoriella församlingens varande eller icke varande. Thidevall menar att det är tid för den enskilda medlemmen att aktivt kunna vara med i sin hjärtats församling med allt vad det innebär. I detta resonemang går Thidevall så långt att han menar att det är dags för Svenska kyrkan att upprätta en ny organisation som samspekar med de utmaningar som kyrkan står i. En konsekvens av detta tänkande är att organisationen av församlingen behöver bli mindre då den gudstjänstfirande församlingen har blivit mindre, menar Thidevall. Detta kan vara vägen att gå men det finns också andra vägar för att möta ovanstående utmaningar och möjligheter. Kärnpunkten i Thidevalls resonemang handlar om att han vill möjliggöra kreativa lösningar för varje enskild församling och medlem. Han menar att den rådande kyrkliga organisationen idag ofta stryper de kreativa lösningar som kommer från gräsrotsnivå. Dessa förslag ställer i sin tur nya förväntningar, attityder och förhållningssätt från alla

inblandande parter. Thidevalls perspektiv på den gudstjänstfirande församlingen ger upphov till många centrala frågor och vidare samtal kring kyrkans framtid.

7. Sammanfattande slutdiskussion

7.1 Svenska kyrkans identitet

Då Svenska kyrkan står i en tid när det omgivande samhället genomgår kontinuerliga förändringar och söker sin väg framåt adresserar Bromander den avgörande frågan (se kapitel 2.3.1): Vad är det att vara kyrka? Denna fråga handlar om kyrkans identitet och grund. Samtalet om kyrkans framtid behöver börja i att diskutera kyrkans inre kärna och uppgift. Kyrkans yttre former, den pastorala verksamheten, är inte cementerad utan bör förändras i samklang med samhällets förändringar och människors behov. För att inte tappa bort innehåll och mål med den pastorala verksamheten behöver kyrkan vara förankrad i sin identitet och i sitt uppdrag. I enlighet med Bromander anser jag att identitetsfrågan är den utmaning som Svenska kyrkan behöver ta i först. Detta då identiteten påverkar hur man ser på den gudstjänstfirande församlingen och hur man utformar den pastorala verksamheten. Exempelvis påverkar identiteten de kyrkligt verksammas engagemang. Om de kyrkligt verksamma känner brist på identitet påverkas deras engagemang. Verksamhetens mål bör vara klart uttalat så de kyrkligt verksamma i sin tur kan identifiera sig med detta mål. Om de känner brist på identitet påverkas deras engagemang och därmed blir den pastorala verksamheten utan mål. Thidevall kommer fram till samma analys både vad det gäller synen på identiteten och hur den påverkar den pastorala verksamheten. Grunden för identitetsfrågan, menar Thidevall, är kyrkans förståelse av uppdraget. Kyrkans förståelse av uppdraget svarar på frågan som Bromander ställer ovan: Vad är det att vara kyrka? Ytterligare viktiga frågor som jag vill lägga till som hör samman med kyrkans självförståelse och identitet är: Vem finns kyrkan till för? Hur ser vi på evangeliet? I fråga om den sistnämnda frågan ger Thidevall ett utmanande påstående till hur kyrkan bör se på evangeliet (se kapitel 6), nämligen, att i evangeliet själv finns en inneboende strävan efter inkarnation, att Ordet blir kött i en konkret verklighet, i ord, handling och liv.

Svaren på ovanstående frågor ger kyrkan förutsättningar att ta sig an nästa fråga. Thidevall menar att kyrkan behöver en förståelse av världen för att evangeliet ska kunna tas emot av människor till upprättelse, befrielse och räddning. Jag finner en rad goda exempel på hur kyrkan kan förstå världen i Bromanders bok där han adresserar en rad utmaningar utifrån människors värderingar och behov samt deras relation till kyrkan. Förståelsen av uppdraget och omvärldsanalysen kommer till uttryck i församlingens pastorala verksamhet. Dessa tre delar – uppdraget, omvärldsanalysen och den pastorala verksamheten – blir en cirkelrörelse som påverkar varandra. Som Thidevall betonar i kapitel 6 behöver kyrkans uppdrag tolkas och uttydas på nytt i varje tid. I likhet med Thidevall och Bromander menar jag att om Svenska kyrkan ställer rätt frågor finns oanade möjligheter för kyrkans framtid. Dessa möjligheter går genom en krismedvetenhet

och ödmjuk utvärdering, vilket möjliggör omvärdering och en nyorientering för kyrkan.

Persenius finner Svenska kyrkans identitet i sitt gudomliga ursprung och i sitt apostoliska arv. Han menar att det kyrkan lär ut och bekänner ger principer för kyrkans organisatoriska form. Persenius poängterar i och med detta att kyrkans identitet är tydlig och i samstämmighet med Thidevall och Bromander behöver kyrkan finna nya vägar för att nå ut till dagens människor med evangeliet.

I Svenska kyrkans grunddokument, Kyrkoordningen, finns det tydliga riktlinjer för kyrkans identitet och uppdrag (se kapitel 2.2.3). Enligt min mening ligger den avgörande utmaningen i den lokala församlingens händer. Hur församlingen väljer att se på sig själv och sin identitet är direkt avgörande för hur man sedan väljer att skapa gudstjänstfirande gemenskaper och pastoral verksamhet.

Till kyrkans självförståelse och identitet vill jag lägga till ytterligare en viktig aspekt som finns hos Modeus, Persenius och Thidevall. Både Persenius och Thidevall betonar sekulariseringens konsekvenser samt den okunskap som Sveriges befolkning har om kristen tro och kyrka. Modeus framhåller att den minoritetssituation som den första kyrkan upplevde är aktuell för kyrkan idag. Vidare menar han att framtidens församlingar behöver se sig själva som en motkultur och ett kontrastsamhälle där människor får stöd i att leva livet utifrån kristna grunder. Med dessa konstateranden i ryggen drar jag slutsatsen att Svenska kyrkans lokala församlingar i mångt och mycket kan liknas vid missionsstationer i ett missionsland. Aspekten av församlingen som en missionsstation i ett missionsland ger en grundläggande förståelse för kyrkans självförståelse och omgivande samhälle när den möter framtiden. Denna aspekt ger kyrkan ännu en anledning till att ta identitetsfrågan på stort allvar och skakar om kyrkans självförståelse och identitet på alla plan i samtalet om framtidens Svenska kyrka.

Persenius vackra vision för kyrkan (se kapitel 5) låter jag sammanfatta kyrkans självförståelse och identitet: ”Kyrkan är inte till för sin egen skull, hon är sänd till världen för att återupptäcka skapelsen och utvidga Guds rike så att människor får livsmöjlighet.”

7.2 Den gudstjänstfirande församlingen

En del av Svenska kyrkans kris är att så få samlas till att fira gudstjänst en vanlig söndag. Modeus menar att Svenska kyrkans ödesfråga är huruvida man lyckas skapa livskraftiga gudstjänstfirande gemenskaper eller inte. Denna fråga handlar om att utveckla teologin kring den gudstjänstfirande församlingen. En viktigt fråga handlar om att utveckla teologi kring innehållet i gudstjänsten. Först några ord kring den grundläggande frågan som svarar på frågan: vad är gudstjänst? Modeus och Thidevall tar sin utgångspunkt i Nya testamentets ord för den kristna församlingen, det

grekiska ordet ”*ekklesia*”, vilket betyder kyrka och församling. Detta utvecklar Modeus vidare och menar att här framträder de församlade som ett Gudsfolk och att Gudsfolket blir synligt när man samlas till gudstjänst inför Gud. Gudsfolkets gemenskap präglas av nåd och frihet och alla är inbjudna till denna gemenskap. För att beskriva denna gemenskap använder Modeus ordet ”nådeburet folk” (se kapitel 4.1). I denna beskrivning menar jag att finns ett par avgörande poänger som blir omistliga för teologin kring vad en gudstjänst är. För det nådeburna folket är kraftsamlingen inåt grundläggande. I gudstjänsten samlas de kristna inför Gud för att få del av mässans gåvor. Att vara ett nådeburet folk innebär också att det blir naturligt att sändas ut iklädda nådesbudskapet med uppgift att tjäna sina medmänniskor. Det nådeburna folket blir ett synligt Gudsfolk även om gränsen för detta folk inte är distinkt. Här lyfter Modeus ytterligare en avgörande poäng i frågan om att skilja mellan öppenhet och tydlighet. En tydlig gemenskap som samlas runt Ordets förkunnelse och nattvardens gåvor gör det möjligt för de kristna att vara ”ljus och salt” för sina medmänniskor. En tydlig gudstjänstfirande församling är inte en isolerad företeelse. Istället lever en levande församling på bristningsgränsen till det omgivande samhället. Först då tron kommer till uttryck i en gemenskap blir det möjligt för sökande människor att pröva trons liv och uppleva kristen tro som ett verkligt alternativ i dagens samhälle. Betoningen av gemenskap kan självklart leda till exklusivitet men det är definitivt möjligt att skapa icke-utestängande gemenskaper. Öppenheten och tydligheten är inte varandras motsatser utan kan verka i ett dynamiskt växelspel. Modeus tar upp frågan huruvida detta sätt att se på gemenskap ryms inom klassisk folkkyrkoteologi och luthersk teologi. Som svar på den frågan menar han att luthersk teologi inte ger en rättvis bild av kyrkan som de heligas gemenskap. Den lutherska traditionen har uppmuntrat en individualistisk tro där bibelläsaren tolkar Gudsordet på egen hand. Modeus menar att (se kapitel 4.2): ”Kyrkan är inte att förstå som ett ramverk runt den enskilde kristnes tros liv, utan snarare som själva utgångspunkten för tros livet. Gemenskapen föregår det individuella.” Utifrån detta resonemang menar jag att Modeus syn på den gudstjänstfirande församling är ett viktigt bidrag till samtalet kring kyrkans framtid.

På frågan att utveckla gudstjänstens innehåll lyfter Modeus framförallt fram två viktiga aspekter. Den första aspekten handlar om att teologin kommer till uttryck i hur man firar gudstjänst. Teologin skapas i liturgin och i gudstjänsten möter gudstjänstfirarna närvaron av Gud. Gudserfarenheten är central och därmed har församlingens liv sitt centrum i gudstjänsten. Den andra aspekten handlar om att gudstjänsten är församlingens djupaste identitet som bäst uttrycks när vi firar en gemensam gudstjänst. Vidare menar Modeus att formen och strukturen i gudstjänsten bör vara sig lik söndag efter söndag. Detta hjälper den vane gudstjänstfiraren att äga gudstjänsten och den som är ny hittar enklare in i gudstjänstens form. Betoningen av gemenskapen är konsekvent i

Modeus resonemang och finns således också med då det gäller gudstjänstens innehåll.

Både Thidevall och Persenius berör gudstjänstens innehåll utifrån musikalivet. Musiken är en kreativ kraft som både berör, skapar gemenskap och uttrycker identitet. Jag håller med Persenius då han menar att avståndet har ökat mellan gudstjänstens och den enskildes musikspråk. Således behöver kyrkan ta sig an musikalivet som en kommunikativ utmaning.

7.3 Pastoral verksamhet

Thidevall ger oss en modell för hur församlingen kan förnya sin pastorala verksamhet. Modellen nämns också i diskussionen om Svenska kyrkans identitet men jag menar att den förtjänar att nämnas åter i diskussionen om kyrkans pastorala verksamhet. Då evangelium räcks till människor behöver kyrkans uppdrag tolkas och uttydas på nytt i varje tid. För att ha en effektiv pastoral verksamhet som möter människors behov behöver en omvärldsanalys göras. Thidevall anser att församlingen gestaltar evangeliet genom sitt sätt att fira gudstjänst, bedriva undervisning, samt utöva diakoni och mission. Utveckling kan göras genom att dra lärdom av hur uppdraget omsatts i den pastorala verksamheten. Utifrån detta kan nya frågor ställas till samhället som leder till ny förståelse av uppdraget. Denna utvärdering kan i sin tur leda till förnyelse av den pastorala verksamheten.

Persenius menar att diakonin är kyrkans framtids väg framför andra. Han poängterar att diakonin liksom missionen är församlingens liv. Detta tycker jag det ligger mycket sanning i och således bör detta vara en central tanke i hur församlingen prioriterar sin pastorala verksamhet. Diakonin har både en inåtriktad rörelse och en utåtriktad rörelse menar Persenius. Med andra ord så är diakonin både gemenskapsbyggande i församlingens mitt och en utåtriktad verksamhet. I detta ser Thidevall en spänning där människor i utsatta livssituationerna har svårt att få plats. Men precis som Thidevall menar jag att detta bekymmer kan motverkas om församlingarna medvetet ser och lyssnar till de nedersta samhällsgrupperna.

8. Käll- och litteraturförteckning

8.1 Tryckt material

Bromander, Jonas. *Svenska kyrkans medlemmar*, Stockholm: Verbum Förlag AB, 2011.

Eckerdal, Lars, Gerhardsson Birger och Persson, Per Erik. *Vad står Svenska kyrkan för?*, Stockholm: Verbum Förlag AB, 1989.

Ekstrand, Thomas, *Folkkyrkans gränser. En teologisk analys av övergången från statskyrka till fri folkkyrka*. Stockholm: Verbum Förlag AB, 2002.

Kyrkoordningen 2010 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan. Stockholm: Verbum Förlag AB, 2010.

Modeus, Fredrik, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*. Stockholm: Verbum Förlag AB, 2005.

Nationalencyklopedin. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1991.

Persenius Ragnar, *Nådens budbärare: om den sakramentala folkkyrkan*. Stockholm: Verbum Förlag AB, 2000.

Svenska kyrkans bekännelseskrifter. Stockholm: Verbum Förlag AB, 1985.

Thidevall, Sven, *Folkkyrkans tid: församlingsinstruktionerna berättar*. Järlåsa: Ordbruket AB, 2005.

Vikström, Björn, *Folkkyrka i en postmodern tid: tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerande gemenskap?*. Skrifter utgivna av institutet för ekumenik och socialetik, nr 12 Åbo: Åbo Akademi, 2008.

Wadensjö, Bengt, *Jag tror på folkkyrkan*. Stockholm: Proprius, 1985.

8.2 Elektroniskt material

Barns levnadsförhållanden, *Statistiska centralbyrån*. Tillgänglig: www.scb.se/ulf. (2012-05-18)

Modeus, Fredrik, *Lunds Universitet*. Tillgänglig: <http://www.teol.lu.se/person/FredrikModeus>. (2012-05-18)

Strukturutredningen, *Svenska kyrkans utredningar*, Tillgänglig: <http://www.kyrkokamerala.se/strukturutredningen>. (2012-05-18)

Svenska kyrkans statistikdatabas, *Svenska kyrkan*. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/statistik. (2012-05-18)

Thidevall, Sven, ”Biskop Sven Thidevall övergår till forskartjänst”, 2010-02-15, *Svenska kyrkan Växjö stift*, <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=626425>. (2012-05-18)

Wejryd, Anders, ”Vi behöver en gemensam arena”, 2011-02-10, *Kyrkans tidning*. Tillgänglig: www.kyrkanstidning.se/node/15914. (2012-05-18)